Poros

No. 4 | 2018

Död och döende

Poros

En tidskrift för essäistik

– ANNO 2015 –

Redaktion
SIMON BERGIL WESTERBERG
ERIK JANSSON BOSTRÖM
MATHIAS ALEXANDERSSON

Gästredaktör
JOSEFIN GLADH
JOHAN BOBERG

Sättning
MATHIAS ALEXANDERSSON

Vill du medverka i tidskriften?
Vi publicerar texter inom genren essä, som vi i vidaste mening ser som en läsartillvänd text med fokus på tankeinnehållet. Unikt för Poros är att bidrag varken antas eller refuseras rakt av, med undantag för uppsatser avsedda för ett akademiskt sammanhang och rent gestaltande texter. Vi tar gärna emot texter med skönlitterära inslag där fokus ligger på de resonemang som tas upp i texten.

Kontakt
red@porostidskrift.se
www.porostidskrift.se

Innehåll

Förord

REDAKTIONEN

Under de senaste decennierna har vi sett hur kollektiva förgivettagna sanningar om hur världen är beskaffad har dött. I deras ställe har en spretig flora av ogräs och vilda blommor tagit plats. En ny sorts trädgårdskonst är av nöden och kanske är essäistiken det frö ur vilket något nytt och bättre kan växa upp ur den gamla världens gravmull.

En sommar har kommit och gått, ett ”historiskt riksdagsval” med okända konsekvenser ligger precis bakom oss. Poros har arbetat i det dolda – fört lågmälda samtal om det mest akuta och noterat illavarslande tecken i samtliga riktningar, ja vi har pratat om döden. Våra skribenter skriver nu alla om döden. Har det kanske alltid varit så, bara att vi inte märkt eller orkat tänka på det som är svårast att tala om?

*

Människans grundläggande livsvillkor är att hon en dag ska dö. Detta obegripliga faktum utgör en ram, kanske den enda, inom vilken livet kan göras begripligt. Och är det ens möjligt att förstå de mest vardagliga aspekterna av tillvaron utan vara medveten om slutet? Är skrivande ens möjligt utan döden?

Arbetet med Poros No. 4 påbörjades för nio månader sedan. Måhända en ceremoniös tidsperiod, givet att det var fråga om liv och födelse. Men det är knappast liv som utmärker detta nummer, tvärtom. Det som föds här är dödfött, kringskuret av dödsångest, i konflikt med livet självt. Eller gapskrattande åt detsamma, som i Jonathan Svantessons bidrag, *Hålet*.

*

Under sommaren 2018 skapade torkan sprickor i jorden och i dessa kunde vi titta ner i ett möjligt framtida helvete. Denna framtid är för hemsk för att vi ska kunna förmå oss tänka på den annat än när vi känner en föraning av vad som är i antågande in på bara huden. I sitt bidrag djupdyker Jonatan Olofsgård i vår civilisations oförmåga att erkänna och förstå klimatkrisens existentiella allvar.

På andra sidan rädsla för döden finns livet – men tillträde dit ges endast den som kommit döden in på livet. I *Dödens bokstäver* iscensätter Carl-Magnus Juliusson en färd genom

dödsskuggans dal och det liv som står att finna på andra sidan av ungdomen och minneskonsten i Marcel Prousts sex tusen sidor långa romansvit. En annan resa genom dödsskuggans dal återfinns i Mathias Alexanderssons bidrag, *Phoenix Rising*, som kretsar kring en mystisk åkomma, erfarenheter av sjukvården och Robocop.

Katarina Emgård undersöker å sin sida frågan om husdjur och det ansvar som åläggs den som sköter om, äger eller vägrar låta dem dö. *Min vän Tusse* är ett ömsom teoretiskt och ömsom bloddrypande nystande i husdjursägandets etiska och politiska villkor. I Mattias Jeschko-Edbergs bidrag är det arbetslivet och dess plågsamma konfiguration av exploatering och kringskuren autonomi som står i centrum.

*

I kontrast till detta skriver Hampus Östh Gustafsson om livet som student i Oxford, och om Matthew Arnolds vemod – men även om den död som bryter länkarna till tidigare generationer.

Maia Menas fokuserar i sin text på danskonstens potential att öppna för ett skapande bortom medvetandets kontroll, ett utforskande på andra sidan det kontrollerande jagets död.

*

Sammantaget representerar numret en intensifiering av kategorierna kärlek och kritik, som var titeln på vårt förra nummer. Det är en intensifiering i flera avseenden: dels ifråga om vad som står på spel i bidragen, dels ifråga om mängden arbete vi lagt ner för att skapa det. Det är det längsta numret vi givit ut och det som tagit i särklass längst tid att färdigställa. Trevlig läsning!

Min vän Tusse

KATARINA EMGÅRD

I Sverige bor 19 000 hamstrar. I vart hundrade hushåll återfinns ett av dessa sorkdjur med gediget tilltagna framtänder. Vi är kanske ett djurälskande folk, inte minst flickor, som i betydligt högre grad än pojkar äger husdjur. När jag växte upp hade de flesta av mina tjejkompisar djur i bur. I sällskapskretsen fanns marsvinet Masse; fisk #1, #2, #3, #4, #5, undulaten Putte och eremitkräftan Gargamel. Hade de inga husdjur så red de (ridsporten består till 90% av kvinnor). Men om också *Min Häst* saknades hemma kunde de få hänga med mig på jakt efter ett lagom påkört djur vid villaområdets 70-väg. Jag har haft många husdjur genom åren, men bara en hamster. Han hette Tusse. Tusse bodde i ett akvarium i mitt lekrum jämte råttan Rocy (vilket uttalades *Rocky* – till min storebrors förtret då han var både Stallone-fan och ordryttare) som bodde i en fågelbur och katten Leija som huserade i

pappas läsfåtölj. Bland Tusses dagliga rutiner ingick att snaska salladsblad och jogga i sitt hjul. Jag minns fortfarande det hypnotiserande gnisslet av metall som snurrade runt, fort, fort, fort – tills det en dag inte gjorde det mer.

Tårarna rann längs mina kinder då Tusses kropp sänktes ned i jorden. Uppfylld av vördnad prydde jag hans grav med vårens första snödroppar. I döden anslöt han sig till en brokig skara av katter, hundar, undulater, kaniner och höns som ditintills hade hunnit leva med mig. Husdjuren som fyllde mitt liv med glädje, frustration, mys, kräk och kärlek och som jag envetet höll vid liv till varje pris. Jag samlade på dem. Hamstrade. Var det kom ifrån vet jag inte. Kanske förstärktes viljan att undsätta allt levande från fara av den höga konsumtionen Disneyfilmer (Walter var för övrigt inte främmande för att ha ihjäl djur på film: Bambi, Lejonkungen, Micke och Molle, med flera). Kanske var det ett resultat av den existentiella kris jag drabbades av i åttaårsåldern (bästistrubbel). Kanske hade det att göra med den känsla av tillvarons förgänglighet som drabbade mig efter att jag sett en ande rota runt bland mormors tyger. Döden presenterade sig i olika skepnader, alltmedan jag hamstrade liv.

Kunde detta samlande sägas vara hälsosamt? Omhändertagande av husdjur i späd ålder förknippas ofta med en hög empatiförmåga. Det är också vad REDE (Respekt Empati Djur Etik) tror, en organisation som jobbar för att barn i Sverige ska utveckla en grundläggande respekt för allt levande på planeten. Genom lärarledda övningar (som innefattar studier av djur i bur med syftet att lära sig tolka deras känslor) hoppas man stimulera små barns medfödda empatiförmåga. En utvärdering av projektet visade dock att övningarna hade liten eller ingen effekt på flickors empati. Deras emotionella intelligens var högre i kontroll- än

experimentklassen. Om nu djursamlandet inte är knutet till EQ, hur kunde det då komma sig att allt liv tvunget skulle räddas? Och hur kunde det komma sig att min omsorg nästan omgående omvandlades till ett direkt trotsande av döden?

*

Min brors barndomsvän brukar skämta om alla de djur som passerade gården där jag växte upp. Min önskan om att hålla skadade och sjuka djur vid liv gränsade till besatthet. Pestsjuka kaniner sondmatades med mixad persilja, på en annan ingick tömning av varbölder bland de dagliga rutinerna. Jag försökte också förgäves bända upp käkarna på vår katt för att rädda kaninungen som den hade fångat. Detta alltmedan blodet kaskadpumpade från den döende kaninens halspulsåder, vilket målade såväl mig som sovrummets beigea heltäckningsmatta röd. Kärleken till livet som bultade i min famn var oövervinnerlig. Likväl var intresset för att pyssla om i krissituationer större än det för det vardagliga mockandet, med följden att djuren relativt snart hamnade under mammas vård. Det var nämligen hon som i slutändan tömde kattlådorna och bytte valpen Aslans kisstidningar (tack för allt du torkat genom åren, kära mamma).

Besattheten vid att hålla djur vid liv växte till ren instinkt och kom med åren att omfatta även flugor, myror, spindlar och gråsuggor. Måhända rörde det sig om en sorts förberedelse inför stunden då jag själv skulle bli mamma. Att föda barn var för mig liktydigt med att trotsa döden. Omsorgsetiken som präglat min barndom sattes därmed på prov (att ta hand om ett spädbarn är

att pyssla om i en krissituation). Få perioder i mitt liv har ställt lika höga krav på EQ som när jag skulle kommunicera med min bebis. Samtal som snuddat vid telepati. ”Tolka skriket” gav de som tips på mödravårdscentralen, men för mig var det bara en omskrivning för att vara i samklang med min dotter och hennes behov. Min förmåga att lyssna in och förmedla känslor utan ord visade sig komma väl till pass (tur att jag tränat på Tusse först).

En vän till mig kallade bebisar för ”det ultimata husdjuret”. Vi träffades på en kaninhoppningstävling där det visade sig att även hon hade en hamster. Vi förenades i vårt djurintresse. Hennes uttalande kan ses som en variation på den välkända liknelsen mellan att skaffa barn och hund. Men frågan kvarstår om allt vårt husdjurspysslande bottnade i omsorg eller om det även rymde annat.

*

Anna G. Jonasdottir skriver om vad hon kallar för mäns exploatering av kvinnors kärlekskraft. Om vi applicerar samma tankemodell på relationen mellan flickor och deras husdjur, vad händer då? Är det då jag, samlaren, som exploaterar husdjuren, eller kanske husdjuren som exploaterar mig? I fallet med en mamma och hennes bebis tjänar båda på att bebisen växer upp och utvecklas till en självständig individ. Tillgången till närhet dem emellan regleras automatiskt eftersom uppväxten skapar en grund för ett avståndstagande, såväl psykiskt som fysiskt, från sina föräldrar. Annat är det med husdjur. Aslans, Rocys, Leijas och Tusses kelbehov stod helt under min kontroll. Huruvida de

fick behovet av närhet tillfredsställt eller inte var periodvis avhängigt tiden som blev över efter att jag lekt klart med/långsamt dödat min Tamagotchi.

Det som förenar husdjur och barn är ytterst sett inte frågan om ansvar utan den existentiella utsatthet de tvingas in i. En utsatthet som barnet växer ifrån. Och medan de som vuxna permanent kan ta avstånd från sin mamma/pappa, förblir husdjuren i beroendeställning till sin husse/matte ända tills döden skiljer dem åt.

Vad säger detta om husdjuren jag samlade på hög, som jag vägrade låta dö? Hade de mig att tacka för sina liv eller försökte jag leka gudinna?

Detta slags skeva maktförhållanden är något filosofen Arne Naess försökte belysa när han under 1970-talet sjösatte teoribildningen Djupekologi. Han förespråkade en jämlikhetsprincip mellan natur och människa enligt vilken alla levande varelser har rätt till självförverkligande. I motsats till den starkt antropocentriska kultur, med rötter i det kristna kulturarvet som dominerar idag, manar han till ett solidariserande med världen i sin helhet. Han skulle troligtvis hålla med Gary L. Francoine, pionjären inom abolitionistisk veganism (att motsätta sig system som ofrånkomligen upprätthåller förtingligandet av djur), som efterlyser ett paradigmskifte där synen på djur som ting att nyttja efter behag upphör. I sin artikel ”Why Keeping a Pet is Fundamentally Unethical” säger han att ”Exploatering kan aldrig vara glädjefylld”, och tillägger att även om exempelvis en hund betraktas som en familjemedlem så kvarstår ägarens rätt att när som helst avliva den. Att hussen/matten bedrar sig själv genom att kalla sin hund ”följeslagare” eller ”bästa vän” när det i juridisk mening är hens ägodel.

För visst exploaterade jag mina husdjurs kärlekskraft (förutom Sagas – en 17-årig katt som fortfarande lurpassar på det rätta tillfället att snitta min hälsena). Jag och mina tjejkompisar lät inte våra husdjur förverkliga sig själva. Vi kontrollerade deras intag av föda (utseende), vem de sällskapade med och när, samt deras reproduktion. Handlar flickors (eller för den delen människans) husdjursgullande mindre om omsorg och desto mer om ett slags symboliskt och faktiskt återtagande av makt och lusten att äga? Skimret kring bilden av mig själv med en pestsjuk kanin i knäet ter sig genast mindre romantisk och desto mer som något slags *Münchhausen by proxy* (mammor som håller sina barn sjuka får att få tillfredsställt sitt omsorgsbehov), även om det aldrig gick riktigt så långt.

Inte att förglömma är att husdjur också är rena hälsopillret. Även frånsett EQ (vilket enligt många är svårt att mäta) pekar flera forskningsrapporter på att vi gynnas av att omge oss med hundar och katter, fiskar, fåglar och hamstrar. De sägs bättra på självförtroendet (då man tidigt tvingas ansvara för påfyllnad av matskålar), utveckla de språkliga färdigheterna (ja, jag var en av dem som läste Bamse högt för min hund), minska stressen (de accepterar oss ovillkorligt för dem vi är) och är ens bästa bästis (barn föredrar att prata om jobbiga saker med sitt husdjur framför vänner och föräldrar). Givet dessa faktorer – samt att hög EQ sammanfaller med psykiskt välmående – borde kanske staten subventionera en hamster åt varje sjuåring i landet. Omsorgen av en hamster skulle kunna ses som ett lågt pris att betala för att uppnå ett högre välmående och ett mer empatiskt samhälle. Kanske vore därtill en hamster i varje hushåll något som om några generationer skulle leda fram till Arne Naes utopi, med

tanke på att större medkänsla för våra medmänniskor tycks samverka med sättet vi ser på andra djur.

Att ta hand om en hamster skulle också kunna fungera som en grundkurs för unga härskare i förvaltandet av sina (ännu) levande ägodelar. Kanske är det naturligt att vilja leka gud/inna. För nog kan det sägas vara mer tragiskt än humoristiskt att djurkyrkogården på min barndoms gård idag är en uppställningsplats för bilar. Kanske är det ödets ironi att min väns hamster bet henne i tummen det sista han gjorde innan han föll död ner på stengolvet. Eller att min nuvarande hund tvingat mig se på när hon massakrerat åtminstone två sorkbon.

Kanske måste jag (vi) sluta förväxla viljan att vara omgiven av liv med viljan att domesticera det. Kanske skulle min och mina tjejkompisars EQ skjuta i taket om vi slutade gulla så mycket, lät husdjuren växa upp och flytta hemifrån. Eller åtminstone låta dem ligga när de vill (jag kan tänka mig en kattunge till). Samtidigt vet jag inte om det är möjligt att låta naturen ha sin gång när det otvivelaktligen innebär att låta någon man älskar dö. För jag minns fortfarande Tusses fluffiga päls mot min kind och doften av kissigt spån.

Tryggare kan ingen vara,

än Guds lilla barnaskara,

Amen.

Källhänvisningar

Why Keeping a Pet is Fundamentally Unethical.
Hämtad 180706 från
aeon.co/essays/why-keeping-a-pet-is-fundamentally-unethical

Want to Raise Empathetic Kids? Get Them a Dog.
Hämtad 180706 från
washingtonpost.com/posteverything/wp/2015/04/14/want-to-raise-empathetic-kids-get-them-a-dog/

Studies shows Pet Ownership has Psychological Benefits.
Hämtad 180706 från
huffingtonpost.com/2011/07/13/pets-psychological-benefits-study_n_897022.html

Pet Ownership and Human Health: a Brief Review of Evidence and Issues.
Hämtad 180706 från
bmj.com/content/331/7527/1252

Why Having a Pet is Good for Your Health.
Hämtad 180706 från
health.harvard.edu/staying-healthy/why-having-a-pet-is-good-for-your-health

The Benefits of Children Growing Up with Pets.
Hämtad 180706 från
huffingtonpost.com/dr-gail-gross/the-benefits-of-children-growing-up-with-pets_b_7013398.html

Pets are Good for Your Health and We have the Studies to Prove it.
Hämtad 180706 från
mnn.com/family/pets/stories/11-studies-that-prove-pets-are-good-your-health

Hålet

JONATHAN SVANTESSON

Runt omkring mig står människokropparna stilla. Orörliga kroppar som samlats i en hop. I den stora, upplysta aulan står jag tyst bland dessa främmande varelser.

Jag har hamnat här av en slump. Det var egentligen inte meningen. På vägen ut efter föreläsningen fångades jag in i denna minut av tystnad, omslöts jag av skaran som samlats framför universitetsbyggnadens huvudentré.

Och mitt i denna tystnad, denna orörlighet, kommer någonting över mig. Någonting inre, djupt och mörkt. Tomt och lika dysvart som ett av hålen däruppe, i det avlägsna mörka långt borta från oss, från mig. Avgrundshål som slukar himlakroppar, stjärnor och ljuspunkter.

Vilka hål är farligast, de svarta som lär finnas därute, eller de vi bär inom oss? Jag funderar över det ibland. Gör inte alla det? Någon av de orörliga varelserna omkring mig måste någon gång ha slagits av samma tanke. Tanken på alltings meningslöshet, alltings förgänglighet. På hål fyllda av någonting svårdefinierat och tjockt. Hål som sakta förtär kroppen inifrån.

Mitt eget hål, fyllt av en trögflytande tjärig tomhet som rinner genom mig och ångar ur mina porer. Ett hålrum som förföljt mig länge. Som bara blivit större, djupare. Dyigt och smutsigt, svart och tjockt. Ändå förblir det tomt.

Det började, tror jag, en egendomlig förmiddag i min barndom. Hur gammal var jag då? Tio år eller ännu yngre.

Det var en hund, vår hund. En vitpälsad Basset, vit med bruna fläckar. Den låga, bastanta kroppen med de långa öronen som hon ibland klumpigt trampade på.

Hon var gammal då. Hennes ögon trötta, tomt slocknade. Jag kommer ihåg hennes mjukhet. Minns hur det kändes att dra min hand längs hennes päls. Den korta och sträva, men lena. Över ryggen, buken, bakom öronen.

Vi kallade henne Zilla. Hon var en förlorad livskamrat redan från början. Men det förstod jag först när jag iklädd cowboyutstyrsel satt intill henne på mattan den där förmiddagen. Min jämnåriga kusin satt bredvid, obekväm, skruvade på sig medan mina föräldrar förklarade för mig så milt de kunde. Till veterinären, sa de, samtidigt som jag krampaktigt höll kvar mina armar runt hennes mjuka kropp.

Jag känner hur jag börjar bli varm, hur jag svettas mellan de orörliga kropparna. Oron kryper stilla över mig. En kliande rastlöshet, otålighet. Jag känner igen den så väl.

Länge har oron från min barndom ekat i mig. Rädslan, den som bara vill att allting förblir som det alltid varit, den som möter förändringar med skräck.

Jag förstod den gången. Uppriven och skrämd förstod jag vad som var på väg att ske. Jag grät och grät medan min kropp gick sönder, gick i småbitar och spred ut sig över golvet där vi satt tätt intill varandra, Zilla och jag. Min rädsla blandades upp med doften av hundpäls. Päls och samtidigt någonting annat, någonting åldrat och främmande. Lika delar tomt och smutsigt, dyfyllt.

Min kropp känns tung där jag står, omedgörlig. Mina händer blöta. Jag känner det svarta tjocka som flyter runt inom mig. Hur det skvalpar därinne och hur jag inte kan hantera det, blir varmare och varmare. Det bubblar inom mig, paniken som sprider sig ut i varje nerv, flyktbegäret.

Bubblandet stegrar sig allt mer tills jag känner det, skrattet. Detta egendomliga.

Skrattet som stiger genom strupen, uppåt mot munnen. Stiger och stiger och jag försöker trycka tillbaka det igen medan min kropp skriker av rastlöshet och oro.

Jag försöker koncentrera mig. Kan inte gå härifrån medan kropparna omkring mig står samlade, tysta. Jag kämpar emot, försöker fokusera. Försöker tänka på någonting annat men jag kan bara tänka på att jag inte får skratta. Att jag inte får skratta men jag kan inte hålla tillbaka det. Skrattar till. Det bubblar ur mig, kokar över. Jag försöker dölja det. Försöker dölja det i en hostning och hoppas att ingen har märkt något.

Vi begravde Zilla på djurkyrkogården utanför staden. Det var någon gång inte långt efter begravningen, inte långt efter den där förmiddagen i cowboyutstyrsel, som jag började fundera över

allt det här. Även om det var med ett barns oförståelse och fantasifulla naivitet så minns jag tydligt hur jag redan då bekymrade mig över tillvarons vånda.

Jag kommer särskilt ihåg ett tillfälle. Det var tidigt på sommaren. Jag låg på soffan i mitt föräldrahem. Den slitna och sandbeigea, nästan vita. Nu kasserad och utbytt sedan länge. Där låg jag på det nötta tyget, kramade det hårt med mina små händer. Höll i mig som jag hade hållit i Zillas valkiga, strävmjuka päls.

Omkring mig fanns bara tystnad. Tystnad och så min gråt, mina hulkningar. Jag låg där i tårar, förtvivlad över insikten att jag själv en dag skulle vara tvungen att lämna allt, försvinna härifrån.

Sedan dess har den aldrig släppt sitt grepp om mig, denna olust inför livets råhet, tröstlöshet. Inför olägenheten i att vara född, i att vara satt till världen utan att själv ha valt eller önskat det.

Jag blev tonåring och började gymnasiet. Jag blev som besatt av denna olägenhet. Detta hålrum, detta svartglittriga smutsfyllda att förtäras av. Fyllt men samtidigt ständigt lika tomt.

Det skvalpade och flöt, som sänkt i en grötig, svart ocean fick det mig stundtals att glömma allt annat. Min gymnasietid kunde kännas just så. Som att drunkna i tunga hav. Det fanns en djuphavsgrav mellan mig och verkligheten. Jag kunde vakna upp en morgon vilken som helst, bara för att ständigt återfinna mig själv längst ned på hålrummets botten.

Ju mer det bredde ut sig, ju mer mitt inre hål gröptes ur och det tjocka svarta kletade sig mot mitt innandöme, desto sämre mådde jag. Jag började dricka för att dämpa mitt urgröpande.

För att hindra det, undvika och hålla det på avstånd. Jag mådde hellre illa än dåligt, men hur jag än stretade emot gjorde sig hålet ständigt påmint. Det växte och växte. Därnere på det dyiga bottenslammet förblev allting meningslöst.

Som om tiden helt hade stannat fann jag mig själv inkastad i ett liv vars enda syfte tycktes vara flykten undan det, att rymma därifrån. Jag började skada mig själv. Skada och skära mig själv för att kunna känna någonting annat än detta tomt skvalpande innandöme. Som i en åderlåtning försökte jag tappa ut vätskan ur min kropp. Tappa ut den gallsvarta dyn. Det gick aldrig. Det enda som rann ut var blod i röda rännilar medan den svarta dyn förblev osynlig för mina ögon. Ändå visste jag att den fanns där inne, den svarta vätskan. Att den fortfarande flöt i mina ådror.

Jag led mig igenom varje ny dag i detta mörka hav. Detta svartvatten, likt inverterade spegelbilder av de sena och stjärnklara natthimlarna. Himlar som ständigt bjöd in till det ihåliga, det skvalpande urgröpta. Aldrig utan en motvillig fascination, en hänförelse inför min egen plats i det ändlösa, omätbara.

Någon hostar till och jag är genast tillbaka. Jag undrar om någon har hört mig, upptäckt mig.

Jag sneglar på kropparna bredvid mig. Alla är fortfarande lika samlade, tittar ned i golvet.

Fuktig och varm står jag kvar, livrädd för att dybubblorna ska koka upp på nytt. Jag försöker trycka tillbaka dem, försöker hålla dem lugna. Står så stilla jag kan i hopp om att de ska hålla sig lugna och jag tänker att jag inte får skratta igen, att jag får bara inte.

Jag försöker tänka på någonting annat och bilderna av stjärnhimlarna, de klara och väldiga, kommer över mig igen.

Alla solsystemen och så vår egen sol. Jag kan inte tränga bort tankarna på deras oundvikliga utslocknande. På vad som skulle innebära slutet för oss alla, för allt liv på vår planet. Kroppar som hastigt skulle frysa ned, upphöra att vara kroppar. Som om våra liv inte borde betraktas som betydelsefullare än små och korta flugexistenser.

Kanske kollapsar vår stjärna solen och bildar ett nytt gigantiskt avgrundshål. Ett hål efter en rutten stjärna. En dybrunn däruppe, en ljuspunkt som drunknar i sig själv, som bryter samman och trycker ihop sig till en kompakt massa. Så kompakt att inte ens ljuset kan fly dess gravitation utan fastnar istället på det klibbiga bottenskrapet.

Jag minns hur jag ofta tänkte på dessa ruttnande hål under min gymnasietid. Jag frågar mig fortfarande vilka av dem som är farligast, mest giftiga. De därute eller de inom oss?

En dag, vacker eller inte, kommer ändå allting att upphöra. Kollapsa och ruttna inifrån. Brinna ut, kallna, och sväljas av mörkret.

Kropparna omkring mig börjar titta på varandra, börjar otåligt röra på sig. Stilla vaggar de fram och tillbaka. Den tysta minuten måste väl snart vara över? När som helst nu måste väl någon bryta tystnaden och tacka?

Jag undrar vad alla andra tänker på. Tänker de verkligen på personen som dött? Eller tänker de på någonting helt annat? Kanske på vad de ska göra i helgen, eller vad de ska laga till middag när de kommer hem? Jag undrar om de tänker på samma sak som jag, på sina egna urgröpta slukhål? Om det är någon mer än jag som har svårt att hålla sig för skratt, någon annan som känt det där löjliga, fnittriga. Pirret i magen. Hur det börjar bubbla, koka. Skrattbubblorna som man försöker kväva, trycka tillbaka.

I grundskolans olika klassrum och på någon enstaka arbetsplats. Jag tror att jag kan minnas nästan varenda tyst minut. Mitt ibland de andra eleverna precis som nu. Med knäppta händer och sänkt huvud, framför svarta tavlor och fröknar som med allvarliga röster bad om tysta minuter. Minuter av besvärande, orolig tystnad med någon död i åtanke. Att det var då det började. Det bubblade och pyrde, gick knappt att stoppa. Jag kunde bara nätt och jämnt hålla mig.

Dessa få minuter av mitt liv. Vid flera tillfällen kokade det över, forsade det ut. Jag kunde vid ett par tillfällen inte hålla mig från att gapskratta. Ibland har jag föreställt mig att sådana stunder borde kunnat innebära att jag funnit vänner för livet. Men det enda jag minns är vantroende, förargade blickar och chockade tillsägelser.

Efter gymnasiet hade mitt hål till slut växt sig så stort och djupt att jag behövde söka hjälp. Jag började gå i samtalsterapi. KBT. Delade med mig av min skam, mina hemligheter. Övade mig i att hantera mitt gapande dyiga inre.

Samtalsämnena var flera. Brustna kärleksrelationer som haft kaotiska avslut. Mina ärr och mitt ständigt ökande alkoholintag. Periodvisa avskärmningar från vänner och bekanta. Avskärmningar som utvecklade sig till en skräckartad rädsla inför andra människor.

Jag fick antidepressiva läkemedel utskrivna av en läkare som inte brydde sig ett dugg om mig. Jag började ändå svälja tabletterna med en viss nyfunnen hoppfullhet. Bara för att snart inse att de inte hjälpte. Att ingenting hjälpte.

Ibland, ja kanske oftast faktiskt, går skrattet istället över i gråt. På kvällarna, efteråt i ensamheten. Efter skrattet kommer gråten och förtvivlan. Man trängs återigen in i sitt hörn, sitt hålrum och finner ingen utväg. Hur man än skrattar kommer förr eller senare ändå alltid något som river hål i tillvaron. Snittar i ens tunna duk, gröper ur.

Det ligger någonting paradoxalt över dem, hålen. Hur kan någonting vara fyllt av svärta samtidigt som det är tomt? Svarta sväljande hål som i rymden. Kompakta massor. Fyllda. Men ändå tomma.

Eller hålet som är döden. Outgrundligt och mörkt. Som om färgen vore den gemensamma nämnaren. Lika tom och svart som ett åldrat, döende hundöga från min barndom. Min förlorade livskamrat.

Hur skulle jag kunna förklara detta för mig själv när jag som ung pojke låg på den sandbeigea nötta soffan i mitt föräldrahem, förtvivlad och gråtande? Detta oförsonliga i att vi börjar i dy och ska sluta i detsamma. Hur skulle jag rimligtvis kunna förklara att avgrundshålens påtaglighet är allt som finns, dessa dyiga som ständigt tränger sig på? Dessa ljusabsorberande mörka. Svartglänsande glittriga. Likväl fyllda som tomma.

Återigen känner jag hur det börjar bubbla inom mig. Sakta, smått. Sedan häftigare. Jäser och bubblar innanför mitt skal. Och då händer det. Förvånad känner jag mig med ens glad. Upprymd. Känslan av att inte få skratta tränger sig som vanligt på, den smått panikartade känslan. Jag känner den välbekanta rastlösheten och jag tänker att jag får bara inte. Men samtidigt, varför inte?

Jag känner fnittret inom mig. Hur det börjar sippra ut. Ända sedan mitt sväljande av antidepressiva efter gymnasietiden har jag funderat mycket över ett annat, mer verkande botemedel. Och jag tänker att finns det inte någonting förlösande, någonting frigörande i detta skratt? Varför inte bara skratta? Om allting är meningslöst spelar det kanske mindre roll om vi skrattar eller om vi gråter? Kanske blir det mycket lättare när vi förstår detta. När vi verkligen tillåter oss själva att skratta, bubbla över och brista ut i det okontrollerade gapskrattet, fnittret som aldrig vill ta slut. Att fnittrande konfrontera det stora hålrummet utan rädsla. Kliva fram till kanten, sätta händerna i sidan och blicka ut över den, som vore det lustigt, komiskt.

Nu, nu kan jag inte hålla mig längre. Men jag hinner aldrig skratta. Jag hör någon meddela att minuten är över. Kropparna omkring mig börjar röra på sig igen. Sedan hör jag sorlet som tar vid, som sprider sig. Människorna som börjar tala med varandra igen, skrapar och prasslar, innan de skingras.

En efter en försvinner de från aulan medan jag står ensam kvar.

På hemvägen något senare går jag över en bro som spänner över stadens kanal.

En egendomlig känsla har dröjt sig kvar i mig, vill inte släppa taget och jag stannar mitt på bron. Jag är ensam. Det finns inga människor i närheten. Det finns bara kvällsmörkret som lagt sig omkring mig.

Jag går fram till broräcket, till kanten. Tittar ut över det och ned. Det svarta vattnet flyter därunder. Ett svartvatten som skvalpar, som sakta glittrar i det svaga månskenet. Och där under ytan, någonting urgröpt.

Då sköljer dödsångesten återigen över mig. Svindlande blir jag påmind om mitt eget hål.

Som förstenad håller dödsrädslan mig fast. Jag blir stående. I tomheten som omsluter mig stirrar jag på nytt rakt ned i det intetsägande, svarta. Lika svart som den väldiga kvällshimlen ovanför.

Lika svart och lika tomt som människokroppens tätt förslutna innandöme.

Sedan försvinner känslan lika fort igen och den där egendomliga lugna känslan är åter tillbaka, omfamnar mig. Jag kan inte sluta tänka på skrattet, det förlösande skrattet. Jag känner friheten inom mig, någonstans långt där nere i det dyiga bottenslammet känner jag hur den kommer närmare, växer sig starkare.

När jag fortsätter vidare hemåt i kvällsmörkret spricker hela mitt ansikte upp i ett leende.

Dissonans

JONATAN OLOFSGÅRD

Jag har drabbats av en form av stumhet. Den yttrar sig så att ju mer jag vet, desto mindre förmår jag att tala om det. Det kom över mig förra våren. När dagarna blev längre, blev jag allt tystare. Jag vet att det fanns en tid när jag talade och att jag senare saknade förmågan. Jag vet att det skedde på våren eftersom jag då låg en tid på sjukhus och när jag kom ut därifrån kunde jag inte längre tala.

Det finns en parallell mellan sjukhusvistelsen och stumheten.

Jag drabbades av hög feber och en läkare konstaterade influensa. Febern gick inte över, jag blev bara tröttare. Jag träffade en ny läkare. Jag tänker köra alla tester jag har tills jag vet vad som är fel, meddelade hon. Jag fick känslan att min oförklarliga feber var en förolämpning för henne. När proverna kom tillbaka konstaterade hon körtelfeber, berättade att det var en långdragen sjukdom men att jag bara skulle vila och låta kroppen återhämta sig. Det sista hon sade var att om jag skulle få smärtor i magen var jag tvungen att genast söka

vård, *men det är extremt ovanligt, jag har aldrig varit med om det i mitt yrkesliv.* Hon var en bit över femtio och uttalade sig med sitt yrkes fulla auktoritet. Jag kände ingen särskild oro.

Morgonen efter vaknade jag tidigt med dova smärtor i magen. Inte på något vis outhärdliga – men påtagliga. Ändå tvekade jag, trots instruktionen jag fått. Jag ville inte sitta i väntrummet på en akutmottagning och känna hur timmarna släpade sig förbi. Jag gjorde frukost åt mina barn och tänkte att jag skulle gå bort till vårdcentralen när den öppnade istället. Kanske ökade smärtan, eller kanske kom det ett ögonblick av stillhet då jag kunde tänka klart. Jag vet inte längre exakt vad som fick mig att plocka upp telefonen.

Jag kände mig tvungen att be om ursäkt för att jag störde. Sjuksköterskan i telefonen sade åt mig att inte vara dum. De körde mig i ambulans till akuten. Jag minns att jag var förlägen över att ta upp plats på sjukhuset, som om jag bluffat mig in där. Det var självklart för mig att jag efter några timmars väntan skulle bli undersökt och sedan hemskickad. Jag hade ont men inte så att det dominerade min upplevelse av världen.

Att bli föremål för akutsjukvård är att se en väldigt effektiv maskin inifrån. Jag vet att det finns många människor med helt andra erfarenheter av svensk sjukvård och jag har också upplevt den långsamma, utdragna vården: det ovissa väntandet, de tomma beskeden. Men det som hände den här morgonen var något helt annat.

Jag blev inte placerad i ett väntrum utan på en bår. Sjuksköterskorna rullade mig förbi människor som jag tyckte såg ut att behöva vård omgående, som såg ut att kunna dö i snart vilket ögonblick som helst. De tog blodprover, gjorde ett ultraljud, skickade mig vidare till en skiktröntgen. Det var ett lugnt, effektivt flöde.

Nu, efteråt, reflekterar jag över att jag borde ha känt mer oro. Jag borde ha förstått att något var fel. Jag borde ha tagit intryck av aktiviteten hos vårdapparaten, men hur ska man känna när sjukvården reagerar häftigare än vad ens egen upplevelse ger stöd för? Min tolkning av situationen var grundad i den konkreta upplevelsen av hur det kändes att vara jag, av min situation. Min kroppsliga erfarenhet trumfade all information som nådde fram till mig från omvärlden.

Jag iakttog med vantro, och kanske ett visst mått av nyfikenhet.

Någon timme senare förklarade en kirurg att jag inte skulle oroa mig, att det absolut inte var någon fara men att jag skulle bli tvungen att stanna på sjukhuset. Hur länge? Tills jag kunde åka hem igen. Och när kunde det bli? När de bedömde att jag kunde åka hem.

Att få två motsatta budskap på samma gång ger upphov till en alldeles särskild form av kognitiv utmaning. Det finns ingen anledning att oroa sig, allt är bra – men du kan inte lämna sjukhuset.

Min erfarenhet av läkare är att de älskar livet, älskar det friska, är inriktade på läkandet. Däremot talar de mindre gärna om risker, om hur skört livet är. Av samma anledning är vissa läkare obenägna att avslöja varför de tar vissa prover, fattar vissa beslut, skriver ut vissa läkemedel. Att få veta orsaken till att jag inte kunde åka hem krävde en del arbete.

Det fanns en skugga och den skuggan kunde vara en bristning och den bristningen kunde i sin tur ge upphov till en inre blödning. Och om det började blöda så skulle det inte blöda lite, tvärtom. Om jag åkte hem och det sedan uppstod en blödning var det inte säkert att jag skulle hinna tillbaka i tid till sjukhuset.

Allt detta förklarade kirurgen med viss irritation i rösten, som om detta att fullt ut informera mig var ett störningsmoment för vårdapparaten. Hon tryckte en sista gång på sitt huvudbudskap: Det fanns inte något att oroa sig över. Allt jag behövde göra var att ligga still i en sjukhussäng och om jag kände minsta förändring, minsta ökning av obehaget i magen, skulle jag trycka på larmknappen.

Vad skulle hända då? Samma irritation. Då skulle de operera mig. Blod var beställt. Nålarna och slangarna i mina armar satt där för att sjukvårdspersonalen snabbt skulle kunna söva mig. I princip var jag bara kött att lägga över på operationsbordet. Och förresten skulle jag inte äta och dricka något från och med nu, just för att kunna opereras omgående. Om jag blev väldigt törstig kunde jag få rulla en fuktig tops mot läpparna.

De flyttade mig till en akutvårdsavdelning, placerade mig i en säng, försåg mig med dropp. Demonstrerade hur larmknappen fungerade. Kopplade mig till en monitor för att övervaka min puls och blodets syresättning. Jag stirrade på kurvorna på skärmen. Vila, sade sjuksköterskorna. Oroa dig inte.

Så jag låg still, kunde inte annat eftersom jag i praktiken var fastkedjad vid sängen. De röntgade mig på nytt. Batteriet i min telefon laddade ur och det fanns ingen laddare på avdelningen som passade. Världen krympte ihop. Varje förmiddag kom en kirurg in och meddelade att jag skulle stanna ytterligare någon dag.

Till sist fick jag tillåtelse att sätta mig upp och sedan även tillåtelse att vandra omkring i rummet kopplad till min droppställning. Efter ännu någon dag tog de bort droppet och lät mig börja äta och dricka igen och till sist fick jag åka hem, utan att någonting hade hänt.

Sedan följde stumheten. Den grodde i det faktum att jag av sjukvården fått i uppgift att hantera två helt oförenliga beskrivningar av verkligheten: Du riskerar att dö om du åker hem. Det finns ingen anledning för dig att känna någon oro.

Den vetenskapliga termen för det tillstånd som uppstår när en person tvingas att hantera två oförenliga insikter är *kognitiv dissonans.* Det är ett sinnestillstånd som kännetecknas av förvåning, rädsla, skuldkänslor och ibland genans. Det är ingen trevlig position att befinna sig i. Vägen ut består ofta av att rationalisera bort en av insikterna, den obehagligare, att tränga undan den, eller projicera den på någon utomstående.

***

Miljöhistorikern Sverker Sörlin beskriver i boken *Antropocen* vår tid på följande vis: ”Det är på samma gång en framgångssaga och en sammanbrottsperiod.” Om du fick välja att födas i vilken tid som helst men inte välja var i världen eller i samhällspyramiden du skulle hamna vore 2018 ett bra val. Väldigt många människor har det idag bättre än någonsin förut (rent materiellt). Samtidigt befinner vi oss i en global ekologisk kris utan motstycke, en process som på kort tid förväntas göra stora delar av planeten obeboelig för människor.

Det låter så stort, så högtravande, så otroligt när det sägs rakt ut. Otroligt som i *icke trovärdigt.* Jag vill instinktivt mildra och nyansera vad jag skrivit. Det sliter i mig. När jag låg i sjukhussängen och kirurgen förklarade situationen för mig – jag upplevde igenkänning. Jag kände igen det från varje samtal jag

fört om global uppvärmning, om biologisk mångfald, om den globala kvävecykeln.

Att utvecklingen går framåt, att saker blir bättre, är en berättelse som har sina rötter i tiden kring upplysningen, kring revolutionerna. Den vetenskapliga, den politiska, den industriella; de tre förstärker varandra. Här föds tanken att det går att veta och handla bättre, att kunskap är kumulativ. Att det går en linje från det förflutna och in i framtiden och att det är möjligt att extrapolera. Att framsteget föder sig självt. Det är en berättelse som svarar mot våra upplevelser, som gör historien begriplig, som tillhandahåller ett ramverk för hur vi bör agera, som gör det möjligt att förhålla sig till framtiden.

Mot framstegstanken står en nyfödd insikt om att vi urholkar grunden, att vi som art håller på att slå undan fundamentet för vår egen tillvaro. Det är vanligt att den som pekar på detta talar om framsteg som en tankekonstruktion; en berättelse eller en myt. Det är väldigt olyckligt. Begrepp som myt eller berättelse är inte bara intellektuella verktyg, de är också retorik och den retoriken säger att framsteg och utveckling är en felaktig beskrivning av världen vi lever i. Framsteg eller katastrof. Vi vill instinktivt förkasta en av dessa beskrivningar. Komplikationen är precis den som Sörlin formulerade: att vår tid kännetecknas av både en framgång och ett sammanbrott, inte att en av beskrivningarna är sann och den andra falsk.

Det är en fruktansvärd balansakt. Den som tar hotet på allvar är lika känslig för dissonans som den som tyr sig till framsteget. Ingen vill befinna sig i det obehag som dissonans ger upphov till.

Om det finns en i grunden annorlunda berättelse, ett annat ramverk än framsteget, så är det inte en undergångsberättelse så mycket som en redogörelse för vårt nära nog totala beroende av

vår omgivning. Vi är en del av ett oerhört känsligt ekosystem och det finns inget sätt att ta sig ur detta komplexa beroendeförhållande. Framstegstanken har ända sedan Descartes varit nära förbunden med kontroll över kropp och natur, över materia och energi. Det här är två berättelser som inte verkar vara förenliga. Förnuftet säger att en av de här berättelserna borde vara falsk, att en av dem måste förkastas. Utmaningen ligger i att båda två kan vara sanna men att vårt medvetande inte utrustats för att hantera det. Just det här har ingen evolution förberett oss på.

När sjukvårdspersonalen fäste nålarna i mina armar, när de rullade mig på en bår till skiktröntgen, kände jag inte någon oro trots att mitt förnuft registrerade och bedömde vad som hände omkring mig. Trots att jag förstod vad som hände. Upplevelsen av min kropp, upplevelsen av min värld, min upplevelse av att vara jag, kom före alla förnuftsargument. Jag kände inte att jag var i fara. Jag upplevde inte en smärta som motiverade läkarnas åtgärder. Jag upplevde inget hot, trots att jag med mitt förnuft kunde dra slutsatsen att hotet fanns där, jag kände ingen oro. Det var min interna dissonans och jag känner igen den från så många samtal jag haft om klimathotet. Vid lunchmåltider, på pendeltåget, ja överallt. När det jag säger inte går att förena med det min samtalspartner upplever.

Människor jag talar med är inte idioter, tvärtom, de kan hålla två tankar i huvudet, är förmögna att se att två förlopp kan vara parallella, att det som skapar välstånd också får basen att erodera. Att tillstånd kan vara amfibiosa, växelvis symbiotiska och parasitiska. Ändå går det inte att tala om det här. Obehaget är för stort.

Det finns människor som väljer undergångsberättelsen därför att de upplever att den är en mer korrekt beskrivning av

verkligheten. Priset de betalar är att i någon mån inte längre kunna delta i samhället. Det blir omöjligt att bekräfta omgivningens glädje över semesterresor eller konsumtion, det går inte längre att se ökad tillväxt som något önskvärt och naturligt. Det som är fundamenta i samspelet med andra upphör att fungera. Att spela med blir för dessa människor att förneka sig själva. Att säga ifrån gör dem så besvärliga att omgivningen inte står ut med dem. Det finns också många som helhjärtat lever i framstegsberättelsen, som avfärdar varje hotfull signal eller känner tillförsikt inför att varje hot kan besegras på samma sätt som allt annat som stått i vägen för framsteget. Men de flesta av oss lever med hukade huvuden och försöker hitta sätt att undvika obehaget.

***

Jag blev utskriven med förhållningsorder. Gör inget ansträngande. Undvik aktivitet med risk för fall eller slag mot bål. Lyft inte tungt. Som om det skulle kommit för mig. Jag klarade precis av att ta mig uppför trappan till sovrummet.

Hemma låg jag på soffan i vardagsrummet och hade en tanke om att den här insikten, den här kroppsliga, motstridiga upplevelsen, borde gå att använda. Jag kände till termen kognitiv dissonans sedan tidigare men jag saknade konkret förankring till begreppet. På sjukhuset fick jag just det: förankring.

Jag skriver det här ett år senare. Jag har anteckningar och stolpar jag gjort inför den här texten, fossil från tiden direkt efter sjukhusvistelsen. Med dem arbetar jag, de fungerar som en spegel där min kroppsliga erfarenhet möter min upplevelse av samhället

jag lever i. Fungerar det? Jag vet inte. När jag började skriva den här essän var det vinter, en ovanligt sen, kall och snörik vinter som följde på en period av ovanligt mycket regn. När jag nu avslutar texten har en extrem värmebölja precis dragit förbi. Omkring mig talar människor med oro om hettan bara för att i nästa ögonblick diskutera sina semesterresor och renoveringsprojekt. Vi går in och ut ur de här två stora berättelserna men stannar aldrig på platsen där de möts. Vi stannar inte i dissonansen.

David Jonstad skrev för rätt många år sedan i sin bok Kollaps att många av de som genomlevde romarrikets sammanbrott aldrig upplevde att imperiet gick under. Det var en för utdragen process och den var uppbyggd av en sådan enorm mängd rörelser fram och tillbaka, som vågor som rör sig upp och ned för en strand. Men på en än mer grundläggande nivå stod upplevelsen av undergång också i konflikt med själva fundamentet för den romerska världsbilden: i Rom gick det helt enkelt inte att föreställa sig en värld som inte dominerades av Rom. Och är det så konstigt? Rom var en segermaskin, ett under av infrastruktur och militär dominans under mer än 700 år. Arvet efter upplysningen, vårt kulturella ramverk, är bara hälften så gammalt, men dominerar ändå vårt tänkande. Therese Uddenfeldt rör vid samma sak i sin bok *Gratislunchen* som har den geniala undertiteln *Eller varför det är så svårt att förstå att allting har ett slut.* Varför är det så svårt att ens föreställa sig att något kan vara på ett annat sätt än vi är vana vid?

Att vi flyr från dissonanser gör att vår upplevelse av världen blir stympad. Vi blir beskurna, bestulna på något väsentligt. Vi förlorar förmågan att tydligt se hur världen förändras omkring oss. Den som inte kan ta in båda rörelserna kan inte fullt ut uppleva nuet utan förvisas till ett före och ett efter. Istället för

att se hur perspektiven är sammanflätade kastas vi mellan dem, fram och tillbaka. Och sedan, plötsligt, har ett av perspektiven krackelerat och det känns som om vi alltid levt i en och samma berättelse. Jag kan se det hos mig själv, vad jag upplever vara ett *före* och ett *efter*. Jag kan ana det i min omgivning, hur vi ovetande rör oss kring en sådan punkt, en punkt som vi kanske redan har passerat men ännu inte lyckats fixera i blickfånget.

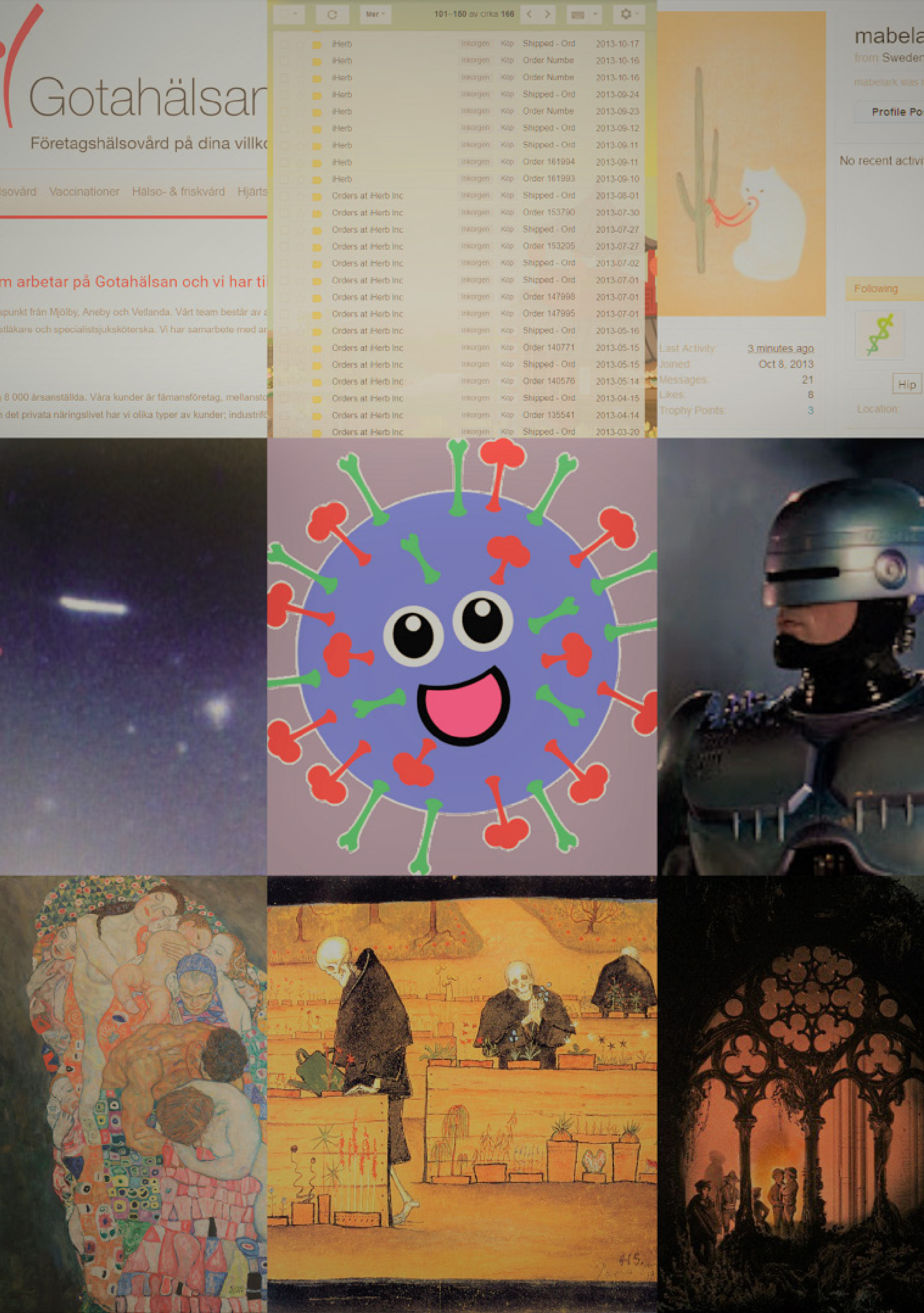
Jag låg på sjukhus och över mig vakade ett system som växt fram ur just framstegstanken. Insatser som en gång skulle framstått som magi fanns tillgängliga för mig, redo att sättas in. Och samtidigt urholkade samma system mina livsbetingelser, urlakade dem som surt regn eller som ett stigande hav eroderar strandkanten.

Det har tagit ett år att föda fram den här texten, ett år då jag i princip inte talat om miljö, hållbarhet eller ekologi med någon. Ett år då obehaget jag upplevde var så starkt att jag blev förlamad, förstummad. Det här är ett försök att bryta ned stumheten.

***

Upplevelsen av dissonans väcker känslor av hjälplöshet och förlamning, men att skygga undan för det vi möter i dissonansen mellan framsteg och katastrof får oss att *bli* hjälplösa och förlamade. Vi förlorar förmågan att se och tänka klart. Som samhälle; som individer; i våra mest privata sfärer där vi är nakna och ensamma. I ögonblicket är skillnaden subtil, lätt att missa, men i själva verket är den enorm. Det är inte beskedet om sjukdomen som dödar dig. Det är inte beskedet om att du är utom fara som räddar dig.

Phoenix Rising

MATHIAS ALEXANDERSSON

Ett första steg var taget.

En mystisk åkomma omsluter mig hastigt våren 2003. Den ihärdar från och med att jag är 17 år. Materia försvinner ner genom halsen och läcker tvärs igenom inre vävnader, rakt ut i omgivande blodomlopp. Stannar där. Inte ett tillstånd som går över någonsin, eller något jag orkar tänka på längre än några sekunder åt gången.

Jag tynar åter fram en midvinter något decennium senare. En stelnad belägen på hög höjd. Död eller levande. I dvala tills vi bytte plats. Diverse bråte öser ner från ovan. Nystanet av år som lagts på år i en besvärlig ordning.

Det här är det som hände däremellan.

2012

OKTOBER

Jag hade egentligen gett upp hoppet om att få hjälp när en nyligen reumatismdiagnosticerad kursare berättade om de cellgifter hon fått utskrivna. Hon trodde inte det var sant – de reducerade svullnaden i hennes händer och minimerade stelheten i lederna. Med detta i åtanke bokade jag in ett möte på sjukvårdsinrättningen. Jag skulle nu ange vad jag betraktade som mitt slutgiltiga bud i förhandlingen med min läkare; ett sista krav för att någonsin ha med honom att göra igen, eller för den delen involvera fler av hans sort i mitt ärende – det som rör den olycksaliga virusmaran.

Jag vill att du testar mig, sa jag. Vred hakan några grader neråt och lyfte lätt på ögonbrynen. Det enda ansiktsarrangemang som återstår för den som bara menar allvar. Jag stirrade på honom och han på mig. Sekunderna passerade när vi stod så. Fem sekunder, tio, 20, 30 sekunder, utan att röra en min.

Vad hände sen?

Lösryckta teorier om min enda fungerande hand. Inflammerade intuitioner. Svaren på frågan om vad det är med mig tornade fram för mitt inre. Jag vill att du undersöker mig för reumatism och ser om behandling med cellgifter i tablettform skulle fungera, sa jag.

Läkaren blev stående intill sitt skrivbord utan att röra en min. Han fortsatte stirra, visade att det under inga omständigheter skulle bli fråga om att vika ner blicken. Varken otåliga patienter i väntrummet eller vilket som helst myller ute på gatan som omslöt Laurentii-kliniken skulle kunna förändra det. Fastän

tilltaget drog ut på tiden för samtliga inblandade var min läkare slug inför vetskapen om vad min begäran innefattade, nämligen en än större påfrestning på tiden. Att bryta tystnaden hade varit att addera okända summor till en redan respektingivande lista över utgifter; vad sjukvården låtit täcka i den decennielånga utredningen av mig.

Bokslut över försöken att ta reda på vad det är med mig. Mötet på mottagningen som ett sista strå på vårdinrättningens rygg. Läkaren stående mitt emot mig i ett undersökningsrum och en febrig dröm om vad jag skulle ställa till med om jag åter hade tillgång till två friska händer. Bara hans ”ja” på frågan mellan mig och det.

Tyvärr Mathias.

2003

MARS

Min hälsa sa farväl till mig. Plötsligt en dag hade jag ont i armen när jag skulle skriva dikter. Sen kunde jag inte gå, än mindre skriva. Nära nog all rörelse orsakade svullnad kors och tvärs, från höger arm till vänster axel. Kvinnan på vårdcentralen som en gång förlöst mig sa att hörru du, du ser ut som en flådd fisk där i halsen.

Låt oss ta prover och skriva ut något antiinflammatoriskt.

Vad hände sen?

PROBLEM MED ATT TA ITU MED VARDAGSBESTYR, KOGNITIV HJÄRNDIMMA.
SVULLNAD I LYMFKÖRTLARNA, TECKEN PÅ AKTIVERAT IMMUNFÖRSVAR.
MUSKELKNUTA PÅTRÄFFAD I TRAPETSISUS, SPELNIUS, SCLAENI, HÖGER SIDA.

Det är som en vild ström längs med ena halvan av kroppen?

Medianusnerven i kläm?

Tror det, eller vet snarare att nån jävla skit är i görningen.

2013

MAJ

Ett decennium in i sjukdomsförloppet låter jag mig undersökas av en snart färdigutbildad läkare tillika ordförande i medicinska föreningen i Lund. Det skedde på plats i studentkollektivet, vårt gemensamma hem. Vi satt omkring bordet på altanen i något slags väder. Han började med att titta på min rygg, känna lite på svullnaden i muskulaturen. Gjorde sig redo att komma med besked som han antog skulle lugna mig.

Åskmoln tornade fram över himlen. Skolavslutningstider. Kvavt och klibbigt i centrala Lund. Den sortens väder som ger somliga huvudvärk och får andra att kunna koncentrera sig som aldrig annars, och jag lyssnade jävligt noga.

Efter att ha känt på mig ytterligare någon minut frågade han om jag hört talas om det här med psykosomatiska åkommor. Han måste lagt märke till att jag stelnade till och följde därför upp med en anekdot som han snappat upp från en av sina föreläsningar. Den berörde en simulant som i åratal sett sig lamslagen av en värk vars orsak inte gått att lokalisera på klinisk väg, men som plötsligt – i samband med att en slug överläkare fått idén att

ordinera helt vanliga antidepressiva – tog en lyckosam vändning.

Har du prövat att ta SSRI, frågade han.

Nej, sa jag.

Varför inte? Det har hjälpt många som är i din situation.

Tror du att det är psykosomatiskt då, det som jag har?

Han frågade hur jag hade mått vid tidpunkten då mina besvär först debuterat. Jag nämnde att jag hade varit stressad, mer än vanligt.

Aha, sa han och frågade hurudan stress det hade rört sig om.

Ett av skälen till att han frågade så hade tvivelsutan att göra med att hans främsta förebild på det medicinska-psykiatriska området, David Eberhard, vid tidpunkten torgförde tesen att stress inte är att betrakta som skadlig i sig själv. *Upplevelsen* av den som skadlig, däremot, kan och får redan förödande konsekvenser för personer som i våra dagar är lindade i *trygghetsnarkomanins* strypgrepp – ett slags nationellt paniksyndrom som får en att in absurdum undvika allt som kan bringa minsta obehag; vi inbillar oss att vi är sjuka på riktigt när vi i själva verket är sjuka av oro.

Jag var upp över öronen förälskad vid tidpunkten då besvären debuterade, fortsatte jag.

Aha, sa han åter igen och höjde lite på ögonbrynen. Jag förstår. Men överväg att testa något SSRI-preparat, vilket som helst. Jag tror inte det är någon fara med dig. Allt kommer att lösa sig ska du se.

2012

OKTOBER

På besök hos ännu en läkare. Han meddelade att jag såg risig

ut, frågade om jag inte skulle prova något, en liten sak som han kunde skriva ut. På det receptet, daterat 31 oktober, stod att läsa: *Saroten mot neuralgi.*

Jag hade fram till denna allhelgonahelg hunnit avverka ett dussintal läkare, sjukgymnaster, kotknackare, osteopater, psykologer och akupunktörer som hade röntgat min hjärna, tagit blodprover, lindat in mig i gummiband, tryckt på mina leder, dragit isär mina kotor och placerat nålar i min arm och på mitt huvud. Slagit av och på strömmen. Det hade inte hjälpt ett dugg.

Att jag just på halloween fick utskrivet något vars biverkning är zombietillstånd var ett lustigt sammanträffande och ironin gick mig inte förbi. Det var spiken i kistan.

Tanken på att självmedicinera slog mig senare den kvällen. Vad hände sen?

2012

NOVEMBER

Mina planer gällande självmedicinering skulle nu till att realiseras praktiskt. Kunde knappt bärga mig. Gråzonsdiagnoser och ackompanjerande botemedel för hela slanten.

CFE / ME (MYALGISK ENCEFALEMOLIT). FIBROMYALGI.
LGS / LBS (LEAKY GUT/BRAIN SYNDROME). HJÄRNDIMMA.
SIBO (SMALL INTESTINE BACTERIAL OVERGROWTH). CANDIDASIS.
BORRELIA / HYPOTYREOS TYP 2. ANTIMETALLER.

Till en början rörde det sig om oförargliga kosttillskott och naturläkemedel. Därpå följde de medicinklassade. Jag började försiktigt, lät utlandsimporten gro i takt med att mina efterforskningar fortskred. En uttömmande varulista vore snudd på omöjlig att återskapa, men inkluderar åtskilliga preparat. → → → →

Merparten av dessa kunde importeras från USA medan de medicinklassade fanns att tillgå på svarta marknaden och i länder som Grekland och Spanien. 40 000 kronor la jag, grovt räknat.

Misstanken om LEAKY GUT SYNDROME (LGS) motiverade en betydande andel av inköpen. Denna synnerligen gråa gråzonsteori rör förekomsten av *intestinal hyperpermeability* – en process varvid molekyler färdas tvärs igenom inre vävnader och ut i blodomloppet, där molekylerna inte hör hemma. Att självdiagnosticera LGS är möjligt med substansen **GABA (GAMMAAMINOSMÖRSYRA)**. På en normalfrisk individ är ämnet verkningslöst (dess molekyler är för stora för att passera tarmvävnad). I fallet med någon som är sjuk, däremot, kan gammasyran läcka rakt ut i blodomloppet, med följden att ämnets lugnande effekter blir kännbara.

För en gångs skull molekyler som inte ställer till med trubbel om de hamnar snett.

På dagen för min självdiagnosticering höll jag på att somna på stående fot, invaggad eller inte med det förment verkningslösa ämnet i blodomloppet. Funderade på om jag därmed hade slagit huvudet på spiken, eller bara var en smula trött. Och trött var jag ju alltid, oavsett dag eller klockslag. Men det spelade ingen roll. Såg framför mig framtida rön och produktlanseringar ämnade för någon som tålmodigt inväntade det som till

5-HTP (5-HYDROXYTRYPTOPHAN); ACACIA FIBER; ALCAR (ACETYL-L-CARNITINE); ALOE VERA; ALA (ALPHA LIPOIC ACID); AMISULPRID; BLACK WALNUT (JUGLANS NIGRA); BETAINE HCI; PQQ (PYRROLOQUINOLINE QUINONE DISODIUM SALT); CAPRYLIC ACID; AKTIVT KOL; KOLIN; COENZYME Q10; DIBENCOZIDE (COENZYMATED B-12); D-RIBOSE; DOPA MUCUNA; GABA (GAMMAAMINOSMÖRSYRA); VITLÖK (ALLIUM SATIVUM); GINKGO BILOBA; GINSENG; GRAPEFRUIT SEED EXTR; INULIN (FOS); IODINE; L-CARNOSINE; L-METHYLFOLATE; L-THEANINE; LAKRITSROT; MACA (LEPIDIUM MEYENII); MAGNESIUM GLYCINATE; MASTIC GUM; MELATONIN; METHYLCOBALAMIN; MSM (METYLSULFONYLMETAN); MOLYBDENUM; MUCUNA EXTR; NAG (N-ACETYL GLUCOSAMINE); DMG (N-DIMETHYL GLYCINE); NAC (N-ACETYLCYSTEINE); NIACIN; OLIVE LEAF EXTR; OMEGA 3; OREGANO OIL, PAU D' ARCO (TABEBUIA HEPTAPHYLLA); PEPPERMINTOLJA; POTASSIUM; PROBIOTIKA (30 000 000 000 TING); P5P (PYRIDOXAL 5' PHOSPHATE); SELEN; TMG (TRIMETHYLGLYCINE); VITAMIN B2, B5, C, D3, E (ENESTERIFIED D-ALPHA, MIXED TOCOPHEROLS: D-BETA D-DELTA D-GAMMA), K2; ZINC; CURCUMIN; PYCNOGENOL

slut skulle fungera. I alla fall fungera lite bättre än det allra mesta som jag hade provat.

40 000 kronor. Ingalunda en märkvärdig summa när det kommer till vård eller läkemedel. Desto mer anmärkningsvärt vore det om investeringens enda resultat, som min läkare en gång uttryckte det, var produktionen av sällsynt näringshaltiga fekalier.

Det spelade ingen roll. Oavsett vad som absorberades av min kropp tycktes mig ansträngningen allt mer framstå som sin egen belöning. Varje milligram importerat pulver motarbetade på sitt eget nyckfulla vis besvikelsen över utebliven lindring och hämmade min förtvivlan över att vara någon som är bortom räddning.

2013

NOVEMBER

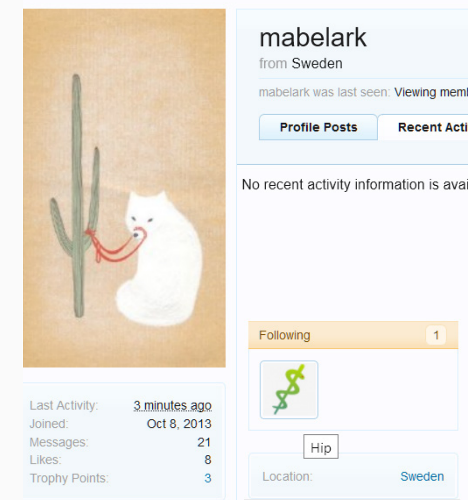
En särskilt viktig resurs var internetforumet *Phoenix Rising* (PR). På PR kryllade det av folk vars åkommor var totalt mystiska. Det tipsades vilt om preparat som kunde hjälpa såväl i det stora som i det lilla. En hop levande försökskaniner yrde omkring där inne. Kaninerna kunde inte sova, hålla vikten, tänka klart eller hålla liv i sina relationer. De var sängliggande eller av andra orsaker svindesperata och hade, av allt att döma, inga bättre alternativ att tillgå.

Inget bättre alternativ för någon. Överhopade och rörda av torktumlarens centrifugalkrafter.

Vad hände sen?

En kväll när det som vanligt var dåligt kontaktas jag av Malin,

en användare på PR. Fram tills dess hade kommunikation med medlemmarna där varit något jag dragit mig för. Hon nämner att hon såg min profil i listan över nyligen aktiva användare. → → → →

Hon säger att hon gjort det till en vana att kontakta medlemmar, som i vissa fall saknar ork att delta i diskussionstrådar på forumet. Hon undrar om mitt mående och vilka preparat jag brukar ta. Säger att hon själv mår jättedåligt. Frågar om jag vill komma och fira nyår med henne och hennes sambo i Stockholm.

Malin var mastersstudent inom vårdvetenskap och i färd med att slutföra en studie på personer som insjuknat med symptom liknande våra. Hon hade på denna väg fått kontakt med specialister runtom i landet. Vid den här tidpunkten var hon övertygad om att det var autoimmunitet som huvudsakligen låg till grund för vårt tillstånd, att inflammationen var lokal snarare än systematisk, och att det var därför blodprover inte visat något. Hon nämnde att hon blivit placerad i Gotahälsans utredningskö för ME, myalgisk encefalomyelit.

Gotahälsan. Mig veterligen den enda verksamheten i kommunal regi som genomför den typen av utredningar. Massiv kritik sedan start. Ändå inte nedlagd året då det här skrivs.

2013

DECEMBER

En av de mer kreativa, källkritiska och försonliga dårarna i kaninhuset PR kallar sig *Hip*. På dennes hemsida står att läsa om en illavarslande symtombild nära nog identisk med min.

> Do you have a chronic sore throat infection and/or a constantly congested nose/sinuses that persist for many months or years, as well as anxiety, depression, loss of desires, emotional flatness and/or fatigue symptoms?

Ok. Han fortsätter:

> There is an infectious respiratory virus in circulation which causes these and many other symptoms. /…/ We will see later that this 'chronic sore throat virus' is most probably an enterovirus of some type, such as a coxsackievirus B (and my viral blood test results showed I had high levels of coxsackievirus B4 as an active ongoing infection). /…/ The diagnoses for the main illness that I seem to have developed from this virus are: chronic fatigue syndrome (ME/CFS), generalized anxiety disorder, anhedonic depression, and possibly mild polymyositis [kronisk muskelinflammation].

Det säger du inte!

Hip är och förblir oöverträffad. Hans fingertoppskänsla när det kommer till tips på medicinska preparat har tillhandahållit mig lejonparten av det jag under åren upplevt ifråga om symtomlindring. Han har inspirerat otaliga inköp, diversifierat min importlista och fört den till oanade höjder. Och sen?

2014

JANUARI

Det kan inte stå riktigt rätt till med den här personen – med någon av oss – kommer jag på mig själv att tänka.

Josh Tillman, alltså Father John Misty, håller sig enligt egen utsago flytande på dagliga mikrodoser **LSD**. Och strax därpå läser jag om Camille Paglia som, tvivelsutan med all rätt, ondgör sig över hur just **LSD** drog proppen ur hjärnverksamheten hos de mest framstående tänkarna som 1960-talet producerade.

På den vägen är det. Varken framåt eller bakåt. Du stoppar in något i munnen och har det snart på oväntade platser som naturen inte avsett. Allsköns tvetydiga molekyler läckandes rätt igenom presenningarna.

Jag skriver det här därför att alltsammans kan vara inbillning. Läkare tror på mig och de som en gång gjorde det gör det inte längre.

Jag har en arm och har inte en arm, är inbillningssjuk och spiknykter i min upplevelse av symptom som är fullt möjliga att skåda med blotta ögat. Far out, man. Armen sitter på min kropp, livs levande. Det går att plocka skräp med den. Helt vanlig *membrum superius* och den formligen skriker och väller ut inflammation längs vänster kroppshalva när helst jag ska få den

till det som jag behöver den till allra mest, nämligen skrivande. En vanlig arm som orsakar mig värre problem än alla fiender jag hitintills stött på. Det går för fan inte att skriva normalt med bara en hand, och det är det enda sättet jag kan skriva det på.

Det finns sjukdom på riktigt. Det finns de som blivit sjuka av oro. Det finns en hypokondrisk härva och intrasslad i den en stor psykosomatisk sopkarusell.

2014

MAJ

Min läkare meddelar att jag ser piggare ut.

Han undrar om jag plockat ut några av medicinerna han skrivit ut. SAROTEN till exempel.

Nej, säger jag.

Jag visste att du inte skulle göra det, svarar han.

Jag tillägger att jag köpt si och så många preparat på svarta marknaden, att effekten varit god och så vidare.

Jaha, säger han, fortsätt med det.

2014

AUGUSTI

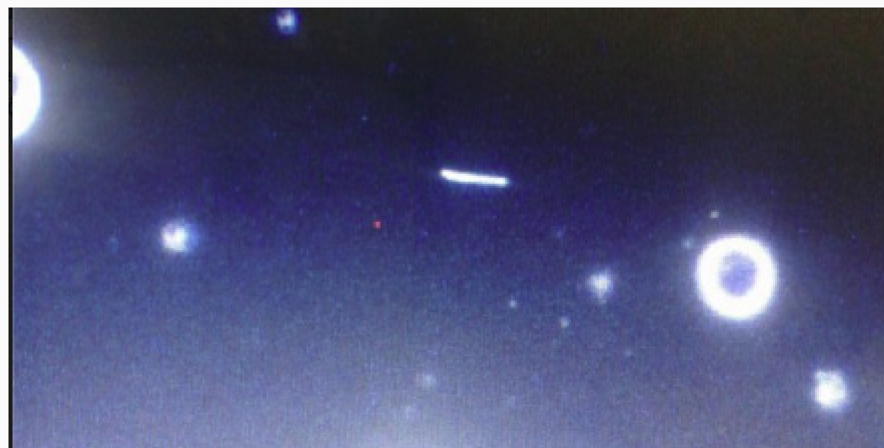
Jag fortsätter en stund till. Malin från Phoenix Rising hör av sig på nytt. Hon undrar om jag spanat in ME-gruppens databas på sistone, närmare bestämt studierna med mörkfältsmikroskopi. Det visar sig att sju utav sju testat positivt för BORRELIA/BABESIA.

Hon återvänder en dryg månad senare med famnen full av glädjande besked – hon såg själv spiroketen på datorskärmen kopplad till mörkfältsmikroskopet, bevakade noga processen från provtagning till analys, noterade frånvaron av pseudovetenskapligt fuffens och bakomliggande ekonomiska intressen. Hon nämner en delstudie i södra Sverige som skulle kunna intressera mig. Där och då slår det mig att jag vid det här laget tappat räkningen över vilken studie det är i ordningen. Det kan inte stå riktigt rätt till med någon av oss. Big surprise! Jag slutar svara. Hon slutar höra av sig.

Jag vet inte vad som händer sen.

*

Ett mörkfältsmikroskop har många likheter med ett vanligt mikroskop. Skillnaden är att i ett mörkfältsmikroskop kommer endast ljuset som bryts i föremålet man tittar på att träffa objektivet. Effekten blir att kontrasten ökar eftersom föremålet man tittar på tycks avge ljus medan bakgrunden är svart.

*

I filmen *Robocop* (1987) yttrar protagonisten – som efter sin död återuppstått som en fusion mellan sönderskjuten kropp och bionisk mekanik – följande replik: *Dead or alive, you're coming with me.*

Han säger så till Paul McCrane, personen som en gång mördade honom. Paul blir vettskrämd av åsynen.

I know you, you're dead. We killed you. We killed you!

Död eller levande. Det vid första åsyn lite märkliga i konstaterandet – möjligheten att följa med som levande *eller* död – blir logiskt sett till Robocops egna omständigheter: han dog en gång, men finns kvar ändå. Även om Paul McCrane var död så skulle han ändå, och då möjligen som levande död, se sig tvungen att följa med Robocop.

*

Död eller levande, ja. Det fortsätter. Mitt i sommaren 2014 upptäcker franska forskare ett virus som sovit i 30 000 år i den sibiriska permafrosten och nu är redo att infektera igen.

*

En morgon vaknade jag med ett virus intill mig och vi bytte plats. Jag gick i dvala. Hörde hjärnan stänga av. Kände lederna

antända inflammerade och sakerna jag fått för ont för att skriva ligga och pyra. Det pågick i drygt ett decennium.

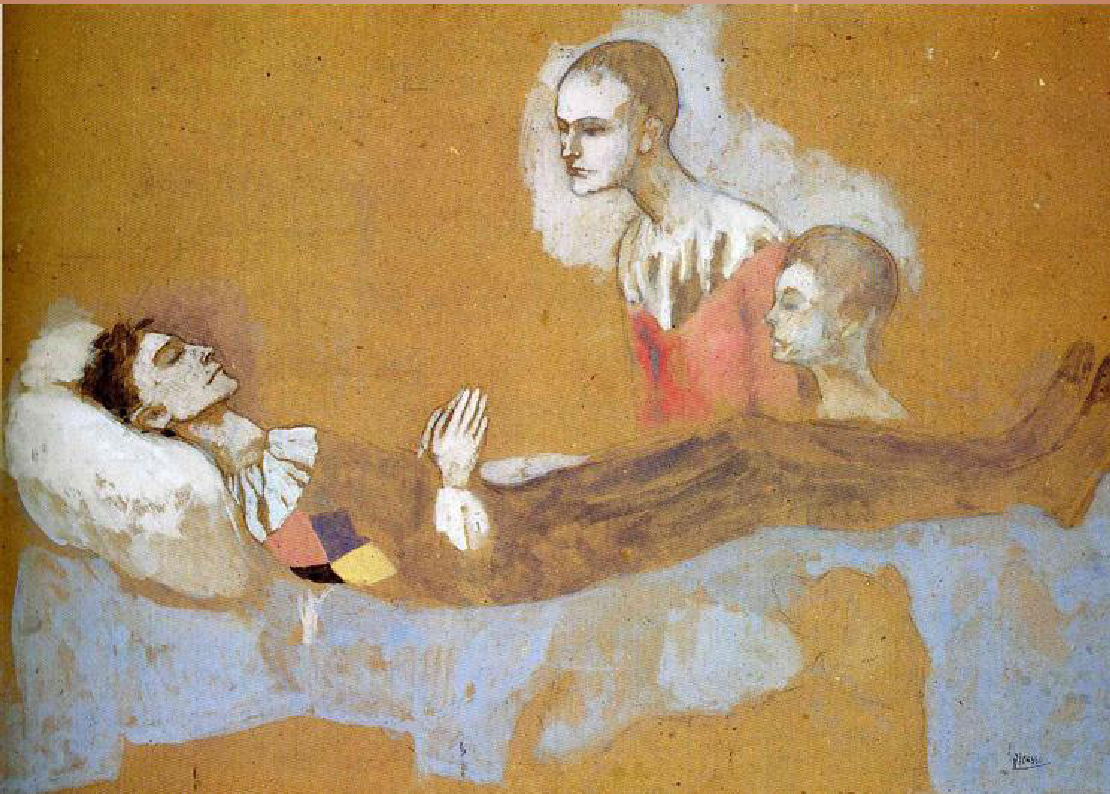
Plötsligt en dag byter vi åter plats. Jag vaknar. En fusion mellan söndrade celler och celler från medicinska preparat. Döda eller levande. Varken mig själv eller någon annan. Vare sig fri från eländet eller fängslad i dess krafter. Det var över men fortsatte ändå. Möjligt att skildra men inte en berättelse om wellness.

***

Bara några saker som hände ovan jord 2003–2014. Om livet i torktumlaren och vidden av bråten som föll från ovan. Materia läckandes ur alla såll, läkare snurrande i en takfläkt, luft som vältrade sig fram och gav mig goda skäl att sukta efter tunnlar under jord. Den begynnande färden från bländande vita väggar till att vada fram i kolmörker på lågan från några tabletter, två till tre, fem till tio.

Jag gör mig redo. Färdas med den slocknande strömmen, gör av med den. Död eller levande följer du med mig.

Dödens bokstäver

CARL MAGNUS JULIUSSON

Intet att frukta är gud. Intet att känna är döden.
Det goda kan ernås. Det fruktansvärda kan uthärdas.

Det finns en scen i *Kring Guermantes* av Marcel Proust som för mig alltid har tett sig så oerhört grym. Charles Swann är allvarligt sjuk. Men vare sig hertigen eller hertiginnan de Guermantes vill låtsas om hans tillstånd fastän det redan står skrivet med stora bokstäver i hans ansikte. Hertigen och hertiginnan är bjudna på middag senare på kvällen hos Madame de Saint-Euverte och försöker därför runda av samtalet som rör den Italien-resa de planerar att företa sig tio månader längre fram i tiden. Gång på gång frågar hertiginnan varför Swann inte vill göra dem sällskap. Swann har under kvällens lopp inte velat berätta varför, inte minst eftersom det borde vara uppenbart för alla, men anser sig till

slut tvungen att ge besked och svarar: ”därför att jag kommer att vara död flera månader tidigare”. Hans ord förvånar hertiginnan och Proust beskriver det som att hon för första gången upplever sig kluven mellan två olika förpliktelser, å ena sidan att stiga upp i vagnen och bege sig till middagen, å andra sidan att visa medkänsla med sin vän som snart kommer att dö.

Hertigen och hertiginnan väljer middagen och hertiginnan viftar bort Swanns ord som ett dåligt skämt som de får tala om en annan gång. Istället börjar de att stressat diskutera hertiginnans olyckliga val av skor och hon går upp på sitt rum för att byta om, medan hertigen visar Swann till dörren med en uppmaning att inte bry sig om de där doktorernas dumheter.

Allt kommer att bli bra.

Med denna Flaubertianska cynism avslutar Proust den tredje boken av sin romansvit. Det är en scen som verkligen grep tag i mig första gången jag läste den och som jag länge valde att förstå som ett uttryck för societetsmänniskans kyliga, beräknande sinnelag, dess prioritering av yttre, över inre, egenskaper och tendens att undvika verkliga problem och riktiga känslor så långt det bara går.

Sånt pratar man inte om.

Allt för att upprätthålla en fasad.

På grund av vissa omständigheter det senaste året har denna scen på nytt dykt upp i mina tankar – men i ett nytt ljus. Från att ha representerat ”inne-människans” känslokyla har jag nu börjat ifrågasätta min förståelse av episoden. Dessutom har jag börjat undra ifall min första läsning inte till och med fungerade som ett föraktfullt skydd mot en allmängiltighet som jag inte velat erkänna, men som idag framträder som så tydlig att den inte längre går att förbise.

Det är svårt att prata om döden. Och det är svårt att veta vad man ska säga till någon som snart ska dö. Liksom till deras närstående. Och då blir det kanske lättare att lägga sig till med en illa genomtänkt optimism för att på det viset slippa investera känslomässigt i situationen så länge personen ifråga fortfarande är vid liv.

”Allt kommer att bli bra.”

Jag förlåter dem (alltid), men föraktar dem samtidigt i min enskildhet. Att undvika det som är svårt är för mig förknippat med svaghet. Och jag har ibland lätt att döma människor som saknar psykisk styrka (även om det är mänskligt). Men att inte vilja ta tag i något, bara för att det känns jobbigt, att ta den lätta vägen även om den är oärlig och ovärdig, är för mig en av de djupaste formerna av (själv)bedrägeri.

Det är ibland lättare att sörja när någon redan är död än att behöva förändra något i ens liv idag – om det så bara handlar om att ringa lite oftare. Och det är lätt att vara efterklok. Det viktiga – och svåra – blir därför att vara klok innan: att i största möjliga mån göra förnuftiga och medvetna val innan det är försent.

För det är svårt att prata om döden. Men det man inte kan säga, kan man åtminstone försöka skriva om.

Min rädsla för döden började redan när jag var barn. Jag låg i sängen och började från ingenstans fundera på vad som händer när man dör. Jag blundade, försökte ligga så stilla att jag inte längre skulle känna min kropp, medan jag föreställde mig hur det var att inte ha några tankar. Och plötsligt tyckte jag mig förstå vad inexistens och evighet betyder. Tidigare måste jag ha tänkt på det enbart som en form av sömn man inte vaknar upp ifrån – om jag hade tänkt på det överhuvudtaget. Att dö: att sova.

Jag började gråta och fortsatte att göra det tills mamma hörde från nedervåningen och kom upp för att trösta mig. Och i mer än 15 år har det här ämnet varit som ett öppet sår som aldrig velat läka ordentligt och som jag om och om igen känt mig tvungen att pilla på. Det händer fortfarande att jag kan börja gråta – i sängen, i duschen – eller bara för att någon för ämnet på tal.

Men min hypotes är ändå att tankar är som jobbigast första gången man tänker dem. Och att smärtan kommer att bli mindre ju mer man väljer att tänka på det.

Jag gav i alla fall inte upp; jag ville ha svar. Fanns det någon någonstans som skrivit något som kunde förklara eller hjälpa mig att komma över min rädsla för döden så skulle jag hitta det, hur lång tid det än skulle behöva ta.

Efter konfirmationen vände jag mig till kyrkan: de erbjöd en viss tröst genom sin gemenskap, samt den positiva syn på döden som jag letat efter. Men det varade inte. En kväll när jag försökte be innan jag skulle somna såg jag plötsligt mig själv utifrån – och det kändes som att jag genast genomskådat mig själv. Jag var inte troende. Jag ville bara inte att allt skulle bli svart när jag dog.

Efter studenten kom politik att uppta mina tankar – den unga människans frustration över världens elände och oändliga känsla av personligt ansvar: att jag kunde vrida tiden i led igen! Jag var arg, brann och diskuterade hål i huvudet på min mamma som aldrig backade i en diskussion och därför i tid och otid fick ta emot mitt fulla artilleri. Känslan att vara del av någonting större, som var för samhällets bästa, gjorde tanken på döden lättare att bära. Men inte heller det fungerade i längden. Det blev ett intensivt, men kort, kapitel, och jag blev tvungen att söka mig någon annanstans.

Och kvar blev böcker. Men ju mer jag läste desto tydligare blev det att de inte kunde erbjuda några direkta svar, förutom det att den rädsla jag upplevde alltid verkar ha ackompanjerat människan, på ett eller annat sätt, sedan tidernas begynnelse.

Samtidigt fanns det en annan fråga som gnagde i mig. Varför var det bara jag i min omgivning som verkade ha problem med att hantera att vi snart kommer att dö och aldrig mer vakna upp igen? Proust skriver att det är detsamma "med ålderdomen som med döden; en del människor möter den med likgiltighet inte därför att de är modigare än andra utan därför att de har mindre fantasi". Men inte heller detta inlägg gav mig någon ro.

Det var inte förrän många år efter högstadietiden (då det hade varit som värst) som jag återigen började vända på saker och ting i en tid då jag trodde att jag visste vem jag var. En dag på spårvagnen stötte jag på en gammal klasskamrat som heter Michael. Vi hade varit vänner, men inte setts på åtta år och bestämde därför att vi skulle ses och ta en öl. Naturligtvis kom vårt samtal att beröra skoltiden – och då sa han det: att han mindes att jag alltid hade varit glad och rolig.

Jag kunde inte riktigt förstå vad han menade. I minnet såg jag framför mig en finnig, tanig kille, med dubbelnamn och tandställning, som tyckte om klassisk musik, samt hade hoppat över sexårs och därför alltid var yngst och minst av alla: en som varken hörde hemma bland de populära i klassen, men inte heller bland nördarna, som i matsalen åt ensam vid ett eget bord i ett eget litet privat limbo för de utan någon som helst tillhörighet. En som formulerade sina självmordsbrev till alla han hatade varje gång han cyklade hem efter skolan.

Hur kunde våra minnesbilder vara så olika? Jag frågade vad han menade och försökte påminna honom om att jag känt mig fruktansvärt ensam och utanför under högstadiet. Och det han då svarade, gjorde det hela bara ännu värre.

Han svarade att han och Erik hade sett att det förhöll sig på det viset och försökt hjälpa mig, hitta på saker, vara där för mig – men att jag alltid sagt nej. Det var som om jag inte ville bli hjälpt. Som om jag redan hade gett upp.

Att jag själv inte hade något minne av det satte bara nya griller i mitt huvud. När jag sett tillbaka på den tiden hade jag formulerat det som att jag varit en känslig och blyg pojke som varit ensam i hela sitt liv. På gymnasiet hatade jag mig själv för att jag alltid skrattade och fånade mig så fort jag befann mig bland folk; jag upplevde det som att jag svek mig själv: att jag var psykiskt svag: att det var min rädsla för att inte bli omtyckt, för att bli ensam igen, som såg till att jag betedde mig på det här viset. Var det lögn?

Dessutom hade jag utelämnat en punkt, nämligen att jag var väldigt finnig under högstadiet. Hela ansiktet, ryggen och bröstet var täckt av svår akne. Jag slutade bära vita tröjor helt och hållet på högstadiet eftersom de blev blodiga nästan direkt. Mamma la, för en lågstadielärare, en mindre förmögenhet på behandlingar där en kvinna smörjde in, värmde upp och klämde varenda por i ansiktet på mig. Lägg därtill alla tvålar och preparat jag var tvungen att använda dagligen för att försöka lindra den röra som var jag. Jag hatade mig själv, kände mig ful och äcklig, och undvek så mycket jag kunde att någonsin se mig själv i spegeln.

Till slut ordinerades jag ett läkemedel som heter Roaccutan, ett mycket starkt preparat som bland annat gör att hela kroppen

torkar ut. Min hud flagnade på händerna och fötterna, jag blev så torr i ögonen och näsan att jag fick ögoninflammation och blödde näsblod nästan varje dag. Därutöver orsakar Roaccutan vissa hormonrubbningar i kroppen och har som biverkningar bland annat depression och självmordstankar, med följden att många tonåringar har tagit livet av sig under behandling av just detta läkemedel.

Jag visste det. Medicinen hade dessa biverkningar. Men det hade tidigare aldrig slagit mig att alla känslor jag haft på högstadiet, och som jag hade tillskrivit en sådan oerhörd vikt att jag till och med låtit dem definiera vem jag var – att alla dessa känslor kunde berott på de hormonrubbningar som kommit som en bieffekt av medicinen.

Vem är jag i så fall då?

Mamma har sagt att när jag föddes kunde hon se i mina ögon vem jag var. Men hur kan det komma sig att alla visste svaret utom jag själv? Vad ska man tro när man inte ens kan lita på sina egna känslor längre?

För några år sedan när jag hälsade jag på min morfar i Hässelby fick jag en bok av honom, skriven av en av hans stora förebilder som ung, Herbert Tingsten. Och det var en bok i vilken Tingsten närmast uteslutande behandlar just sin rädsla för döden. Mamma har berättat för mig att även morfar är rädd för döden. Men hur kunde han veta att också jag var det? Eller är det hela bara en mycket märklig slump?

De senaste åren har dock inte enbart kantats av tanken på att mina upplevelser i högstadiet – av mig själv, min omgivning och livet i stort – var under påverkan av vissa preparat. Själva roten till min rädsla för döden har också den skakats om i grunden.

När jag var liten – yngre än jag kommer ihåg – var jag nämligen nära att dö. Mamma satt vid köksbordet och hade skurit upp små bitar av päron till mig så att jag överhuvudtaget skulle kunna äta dem. Men att jag bara fick små bitar måste på något sätt ha provocerat mig (envis som jag var), för så fort mamma vände bort blicken snodde jag åt mig en alldeles för stor päronklyfta som jag tryckte i mig så fort jag bara kunde, och snart hade satt i halsen utan att kunna hosta upp den.

Mamma har många gånger berättat om hur nära jag var att dö den gången. Att hon gjorde allt i sin makt för att få upp päronbiten – grävde i min mun, slog mig i ryggen, i magen, vände mig upp och ner – och samtidigt såg mig gå igenom regnbågens alla färger, från min naturliga hudfärg hela vägen till blå och lila innan den till slut kom upp.

Jag har inget som helst minne av denna händelse utöver vad min mamma berättat. Men plötsligt en dag slog tanken mig: tänk om min kropp på något sätt minns vad det var som hade hänt?

Jag har flera gånger drömt att jag dör och varje gång slagits av hur verkligt det har känts: som om livet verkligen runnit ur mig: både skönt och läskigt på samma gång. Det var i efterdyningarna av en sådan här dröm som jag på riktigt började undra ifall min rädsla för döden – som skiljer ut mig från resten av min familj – emanerar just ur denna händelse, en händelse som mitt minne har suddat ut, men som kanhända utgör en form av kroppsminne som då och då påminner mig om det som en gång var på väg att hända.

Ja, tänk om allting har sin omedelbara början just precis där.

Dessa två insikter har på flera sätt inneburit en brytpunkt i mitt liv. I nära anslutning till den sista följde en omedelbar

känsla av lugn, jag vet inte varför. Det kändes som ett bevis för att den psykoanalytiska erfarenheten att bara själva upptäckten av bortträngda minnen, vilka obemärkt orsakat dig skada i ditt vuxna liv, räcker för att ge tillbaka åtminstone en gnutta ro i tillvaron.

Jag är idag långt ifrån kvitt känslan av obehag inför döden, men den har ändrat skepnad, från en önskan om att undslippa människans ofrånkomliga öde att bli mull, till en jakt på mening: att finna mening i tillvaron, i vardagen, i arbetslivet, i att etablera meningsfulla relationer och uppskatta var dag för vad den är. Att göra förnuftiga val. Jag tror nämligen inte att en rädsla för döden enbart kan argumenteras bort. Den måste övervinnas genom att arbeta med sig själv – och genom mening.

Mitt sökande efter svar hann pågå i många år innan jag förstod att jag hela tiden kan ha tänkt fel. Böcker var den rätta vägen för mig, men inte på det sätt som jag från början hade trott. Jag hade hoppats på att hitta en som kunde förklara allting så att jag inte längre skulle behöva vara rädd. Men gång på gång fick jag bekräftelse på dessa känslors allmängiltighet och att samma svar ekat genom historien från antiken till idag. Det var fel från början att tro att det skulle finnas ett svar på vad det var jag frågade efter.

Vad som däremot fanns var en uppmaning till praktik: till ett arbete med sig själv som kan hjälpa en att förbereda sig själv på det oundvikliga slutet – på döden – och för att på det sättet kunna leva utan oro.

Detta syns kanske tydligast i antikens filosofi och inte minst i de av Platons dialoger som behandlar Sokrates rättegång och avrättning 399 f.Kr. I försvarstalet presenterar Sokrates mer eller

mindre sitt filosofiska projekt, vilket som redan nämnt bygger på den ödmjuka insikten om att han ingenting vet: en insikt som trots allt förblir radikal eftersom den leder till att han tvingas argumentera emot alla så kallade visa människor som tror att de vet en hel massa saker, men som vid en närmare granskning inte gör det. Det är denna insikt som får Sokrates att förhålla sig ödmjuk inför döden: ”[A]tt vara rädd för att dö, medborgare, det är ingenting annat än att tro sig vara vis utan att vara det! Det är att tro sig veta det man inte vet.”

Låt det komma.

Att identifiera sig med denna totala frånvaro av dödsångest är främmande för mig, inte minst i en tid då motsatsen mellan kroppens förgänglighet och själens oändlighet framstår en smula omodern. Men kanske är det heller inte meningen att man ska göra det – eftersom det är så svårt.

Ämnet utvecklas sedan närmare i *Faidon*. I den dialogen har Sokrates vänner och lärjungar samlats i hans cell för att tillsammans invänta den giftbägare som till slut ska döda honom, och passar på att diskutera hur kroppen och själen hör ihop och vad som händer efter döden. De församlade gråter och kan inte förstå hur Sokrates trots omständigheterna kan vara så orädd. Det som framgår är att Sokrates har tagit sig dit genom just filosofiskt arbete, då alla ”som ägnar sig åt filosofin på det rätta sättet självmant förbereder sig på en enda sak: att dö och att vara död”.

Det är det som filosofi handlar om. En praktik och ett arbete med sig själv.

Men det är svårt. Ett exempel på hur svårt det är kan man hitta hos Cicero. Att inte vara rädd för döden var även ett romerskt ideal och en viktig del av virtus. Cicero framhåller detta som ett av de tveklöst högsta idealen. Men att det trots allt inte

var så lätt som det framstår, kan man sluta sig till genom att läsa Ciceros personliga brev, inte minst de som omger hans dotter Tullias död. Inte ens för honom var det möjligt att behärska sig när det väl gällde.

Även stoicismen och epikurismen innehåller element som varit viktiga i min strävan efter någon form av inre ro. Den stoiska erfarenheten utgår från medvetenheten om människans tragiska situation. Livet är hårt och orättvist, och förr eller senare kommer vi att ryckas ifrån allt och alla vi älskar. Det enda vi kan göra något åt är vårt sätt att se på detta ofrånkomliga faktum. Livet handlar då snarare om att vänja sig vid tanken på att dö, och att lära sig acceptera det vi inte kan göra någonting åt. Snarare än något man uppnår på en dag blir det en fråga om ett ständigt övande.

Detta gällde även för epikuréerna som tog olika sentenser till hjälp, eller dogmer, att meditera över. Citatet som inledde denna essä är epikuréernas så kallade ”fyrfaldiga botemedel” avsett att säkerställa en sund själ. Den sammanfattar mer eller mindre hela den epikureiska diskursen. Stoikerna ägnade sig inte åt sentenser på samma sätt, men väl åt att under andaktslika former tänka på det som var svårt för att på så vis vänja tanken vid det. Genom att föreställa sig det värsta som kan inträffa, genom att tänka på döden, är det till hjälp att stå förberedd när den väl inträffar.

Och på ett märkligt sätt upplever jag att åren som gått åt till att tänka och försöka överkomma döden, ändå har fungerat på just det sättet: som en lång förberedelse på det värsta. Aldrig avslutad, men i alla fall en bit på vägen.

Nyligen dog den viktigaste personen i mitt liv – och hon dog utan rädsla. Även om det fanns en ständigt närvarande orgelton

av självklar sorg över att aldrig få se sina söner gifta sig, aldrig få några barnbarn, aldrig nå pensionen, lät hon naturen ha sin gång utan tecken på rädsla eller oro.

Det var inte oväntat. Vi hade vetat om det i lite mer än ett år.

Ungefär vid den tiden frågade jag pappa, på en sportbar på Arlanda efter en släktträff, hur det var för honom att förlora sin pappa. Min farfar dog 1976, samma år som pappa fyllde 22.

Han svarade att det såklart var tråkigt.

Sedan pratade vi inte mer om det.

För det är svårt att prata om döden. Det finns få ord i ens vardagliga vokabulär som inte redan är urvattnade klichéer, artighetsfraser som tappat all mening utöver själva den performativa gest som de trots allt innefattar.

Men det man inte kan tala om, kan man åtminstone skriva om. I slutändan går det inte att undvika.

Fast om man mår bra av att helt enkelt inte tänka på det? Varför ska man i så fall hålla på och gräva i det?

Lider man inte av det, ja då lider man inte av det. Min uppfattning är i alla fall att ingenting blir bättre av att man skjuter det framför sig. I huvudsak är jag inte rädd för att dö idag. Frånsett att något mycket oväntat skulle inträffa återstår det statistiskt sett åtminstone flera tiotals år. Det som skrämmer mig desto mer är själva rädslan för att dö när det på riktigt närmar sig. Då vill jag på något vis vara förberedd.

I *På spaning efter den tid som flytt* är det fler än Charles Swann som dör. Förutom han själv dör personer såsom berättarens mormor, författaren Bergotte och den stora kärleken Albertine. Dessa dödsfall adresseras av Proust med en sorgsen realism gränsande till cynisk. De kantas nämligen hela tiden av medvetenheten om att sorgen man känner kommer att gå över, att minnesbilderna kommer att blekna och förlora sin skärpa. Det är hemskt när någon dör, när kärlek tar slut. Men snart är det bara ett minne, utan möjlighet att göra dig illa mer, vare sig du vill det eller inte. Och det är nästan det som är värst av allt.

Men försoning finns – så fort Berättaren blir medveten om sig själv och sin plats i Tiden. Och hans konstnärliga projekt tillslut uppenbarar sig för honom i sin helhet.

This winter-eve is warm,
Humid the air! leafless, yet soft as spring,
The tender purple spray on copse and briers!
And that sweet city with her dreaming spires,
She needs not June for beauty's heightening

– Matthew Arnold, ”Thyrsis”

Diktarnas drömmande spiror

Förlust och tillgänglighet i Oxfords litterära tradition

HAMPUS ÖSTH GUSTAFSSON

När jag kliver av flygbussen en grå januaridag har jag svårt att instämma i Matthew Arnolds hyllning av Oxford. Jag tänker på dem jag lämnat, som ligger inför döden där hemma. De har inte lång tid kvar. Runt omkring mig ser jag horder av söndagsturister trängas under sina paraplyer i väntan på att korsa stadens gator. De håller flera meters säkerhetsmarginal till de stigande, bruna vattenpölarna. Hur kan det inte finnas bättre avrinningssystem i England, av alla ställen?

Jag ber om ursäkt för den här bistra betraktelsen. Dessvärre är det få skribenter som har kapacitet att manipulera vädret, och man bör väl inte ljuga i en essä?

Det inledande citatet är hämtat från Matthew Arnolds (1822–1888) ”Thyrsis” (1865). Hur uppriktig han var vet jag inte. Dikten har varit tacksam att använda i marknadsföringssyfte men läsaren bör beakta att den imiterade en pastoral stil.

Thyrsis är namnet på en herde i Vergilius sjunde eklog. Arnold använde den dikten som inspiration för att befästa minnet av sin bortgångne vän, poeten Arthur Hugh Clough. Med sitt sorgetema framstår ”Thyrsis” därför som en pastoral elegi, inte minst i inledningen, där Arnold sörjer sin vän och förgängligheten:

> How changed is here each spot man makes or fills!
> […]
> Are ye too changed, ye hills?
> See, 'tis no foot of unfamiliar men
> To-night from Oxford up your pathway strays!
> Here came I often, often, in old days –
> Thyrsis and I; we still had Thyrsis then.

Kullarna från Arnolds och Cloughs tid finns kvar idag. Man kan fortfarande besöka Boars Hill som Arnold utgick från när han odödligförklarade stadssilhuetten. Många poeter har sedan dess sökt sig till (och diktat om) platsen. Flera kom rentav att bosätta sig där, till exempel några av de så kallade krigspoeterna.

Oxford och dess kringliggande miljöer har länge varit en rik inspirationskälla för poeter. Staden kallades redan på 1600-talet ”musernas paradis”. Arnolds ”drömmande spiror” har med tiden blivit en klassisk, rentav sliten symbol. Vissa poeter har uttryckligen lekt med formuleringen. I dikten ”Dreaming of (More) Spires” kastar exempelvis Anne Stevenson flera typiska Oxfordinslag över ända:

> When I am rich
> I'm going to endow a college in Oxford
> called Lost Souls College.
> The Fellows will be specialists in Despair

Hon påminner om den ångest studieåren vanligen innefattar. Ändlösa biblioteksdagar och alkoholtyngda nätter ryms måhända inte inom pastoralens ramar.

Stevensons dikt är upptagen i volymen *Oxford in Verse* (1999), där Glyn Pursglove och Alistar Ricketts samlat poesi om staden. De konstaterar att idealiseringar i Arnolds anda ofta är ett uttryck för en ungdomlig hoppfullhet, som samtidigt alstras av nostalgi. Det mest klassiska exemplet på hur Oxfords ungdomliga atmosfär gestaltats i ett nostalgiskt skimmer är troligtvis Evelyn Waughs *Brideshead Revisited* (1945), som också inleds i pastorala former. I första kapitlet tänker Charles Ryder – som intressant nog uppmanas att hålla sig borta från Boars Hill – tillbaka på sin första tid i staden:

> Oxford, in those days, was still a city of aquatint. In her spacious and quiet streets men walked and spoke as they had done in [John Henry] Newman's day; her autumnal mists, her grey springtime, and the rare glory of her summer days – such as that day – when the chestnut was in flower and the bells rang out high and clear over her gables and cupolas, exhaled the soft airs of centuries of youth.

Som lärdomsstad – där åtskilliga unga vuxna, sekel efter sekel,

spenderat de kanske mest formativa åren av sina liv – utmärks Oxford av en fundamental spänning. Universitetets snart tusenåriga historia vårdas med samma omsorg som collegens ständigt gröna gräsmattor medan studenternas drömmar om framtiden växer sig lika vindlande som stadens spiror. Det är då alltför lätt att romantisera den tid som utmätts dem i myllret av alla mytomspunna kalkstenstempel – kanske för att den tiden ofta är begränsad till ett fåtal år. Traditionen tynger på samma gång som tidens framtidsflykt gör förgängligheten påtaglig. Och just förgänglighet, det visade sig vara det tema som kom att prägla min terminslånga vistelse i staden.

***

Matthew Arnold intar en självskriven plats i Oxfords litterära tradition, beskriven som en brygga mellan romantiken och modernismen. Trots att han själv inte var någon mönsterstudent är hans poesi påtagligt intellektuell och, åtminstone för nutida läsare, ofta svår. I Oxford lyckades han vinna det prestigefyllda Newdigate Prize och publicerade sedan sin första diktsamling, *The Strayed Reveller and Other Poems*. Den brittiske litteraturvetaren och idéhistorikern Stefan Collini har i en biografi karaktäriserat denna tid, då han ännu inte fyllt 30, som Arnolds *Sturm und Drang*-period. Den ungdomliga glöden tycks därefter ha falnat i takt med hans växande inflytande i Englands viktorianska kulturliv.

I sitt äktenskap med Frances Lucy Wightman fick Arnold sex barn men tvingades genomleva förlusten av tre söner. Collini

konstaterar mot bakgrund av denna tragedi att Arnolds bästa poesi utmärks av ”reflection on loss, frustration, sadness”. Sorgetemat återfinns i ”Thyrsis”, där centrerat kring den framlidne vännen Clough. Men kanske handlar dikten mer generellt om en förlorad ungdom. Studieåren på en plats som Oxford är förknippade med högt ställda förväntningar ingjutna genom dikter, romaner och kultförklarade tv-serier – förväntningar som ofta visar sig ouppnåeliga. Är det vemodet sprunget ur denna insikt Arnold ger uttryck för? Poesins funktion blir då att ge tröst: att skriva fram en försoning som gör livet mer uthärdligt i människans fåfänga jakt på autenticitet i det sköra ögonblicket mellan förflutenhet och framtid.

En bidragande orsak till Matthew Arnolds framträdande plats i Oxfords litterära kanon var hans utnämning till ”Professor of Poetry” 1857. Ja, Oxfords universitet har en särskild professur i poesi, inrättad 1708. Innehavaren röstas fram av fakultetsmedlemmar och alumner. Hen sitter sedan i fem år med kravet att ge tre föreläsningar per läsår. Valet drar numera till sig stor uppmärksamhet i media och är till och med spelbart hos *Ladbrokes*.

Den förste innehavaren av professuren var poeten och kyrkomannen Joseph Trapp. Därefter har framstående författare som John Keble, W. H. Auden och Seamus Heaney valts. Arnold, som var gudson till Keble, står dock ut, dels genom att väljas två gånger, dels genom att vara den första att föreläsa på engelska istället för latin. Hans sista föreläsning bar titeln ”Culture and its Enemies” (1867) och kom att utgöra stommen till *Culture and Anarchy* (1869), i vars förord vi finner de bevingade (men också karikerade) orden om att kultur borde handla om att bistå människan i hennes strävan mot perfektion genom att låta

henne lära känna ”the best which has been thought and said in the world”. Arnold har kritiserats av eftervärlden för sin snäva och traditionella smak. Hans ambition var dock att kulturen skulle göras tillgänglig för en bred allmänhet, om än utifrån ett elitistiskt perspektiv där spridningen skulle ske ”uppifrån” och ”ned”. Ett sådant kulturbegrepp kan tyckas problematiskt. I vår tid är det knappast givet att kultur innefattar föreställningen om en kvalitativ hierarki; de anarkiska element Arnold kontrasterar kultur gentemot har snarare sprängt detta kulturbegrepp och berett vägen för ett som inte längre kretsar kring en stabil kärna och förutsätter konsensus om vad som är det bästa tänkta och sagda i världen. Som en annan poet uttryckte det några decennier efter Arnolds död: ”The centre cannot hold.”

Fram till idag har Oxfords poesiprofessur haft 45 innehavare. Däribland återfinns inte en enda kvinna, vilket är anmärkningsvärt sett till att det gått över 300 år. Ruth Padel valdes förvisso 2009, men övergav tidigt professuren efter en valkampanj kantad av kontroverser. I hennes ställe valdes Geoffrey Hill, som före sin bortgång 2016 kallades för det engelska språkets främsta levande poet.

Hill publicerade sina första dikter i Oxford. Hans poesi är fylld av religiösa och historiska allusioner, såväl till brittisk historia som till Förintelsen. Ofta låter han det judisk-kristna arvet blandas med klassisk och europeisk historia i en tidlös smältdegel, där också moderna fenomen ges plats. Precis som i Arnolds fall har Hills poesi beskrivits som svår och överintellektuell. I en intervju i *The Paris Review* år 2000 försvarade dock Hill denna påstådda svårtillgänglighet med att människan själv är en komplex varelse, svår att förstå sig på:

> One encounters in any ordinary day far more real difficulty than one confronts in the most ’intellectual’ piece of work. Why is it believed that poetry, prose, painting, music should be less than we are?

Enligt Hill har poesin, liksom konsten mer generellt, rentav en skyldighet att vara svår: ”genuinely difficult art is truly democratic […] tyranny requires simplification”. Att det svåra skulle vara en demokratisk egenskap hos poesin är en intressant tanke. I populismens tidevarv är konst som, snarare än att förenkla, söker fånga människors olika erfarenheter och komplexiteten i vår livsvärld kanske viktigare än någonsin. Bara för att den är svår behöver poesin inte per automatik bli *l’art pour l’art*, men hur den samtidigt ska göras tillgänglig lär alltid vara en brännande fråga. På 1940-talet hade vi i Sverige den berömda otillgänglighetsdebatten. Snarlika litterära stridigheter tycks med jämna mellanrum blossa upp. På plats i Oxford, under en vår då världen efter det amerikanska presidentvalet stod chockad inför den digitala och politiska offentlighetens omvälvningar, fick jag anledning att reflektera över frågan när jag såg affischer annonsera 2017 års poesiföreläsningar.

***

Geoffrey Hills efterträdare som Professor of Poetry i Oxford kan inte beskrivas som svårtillgänglig. Framför bland andra den nigerianske nobelpristagaren Wole Soyinka (med avsevärt lägre

odds) valdes Simon Armitage till professuren 2015. Han gav nyligen ut diktsamlingen *The Unaccompanied* som behandlar människans alienation i en värld präglad av tom materialism, global kapitalism och oroshärdar i den ekonomiska krisens kölvatten. Klimathotet fungerar som fond för flera dikter, däribland ”The Present”, i vilken diktjaget finner sig utkastat i en kall värld trots att jordklotet bara blir varmare.

> I'd wanted to offer my daughter
> a taste of the glacier, a sense of the world
> being pinned in a place by a diamond-like cold
> at each pole, but I open my hand
> and there's nothing to pass on, nothing to hold.

Om Matthew Arnold sörjde förlusten av en vän och ungdomens Oxford kan man säga att Simon Armitage sörjer en hel värld på väg att smälta bort. Armitage är emellertid inte typen av poet som nostalgiskt blickar tillbaka. Han har tvärtom bidragit till att förnya poesin genom sin experimenterande stil, ofta med mörka humoristiska inslag. En dikt kan börja i något litet, vardagligt, till synes trivialt, för att sedan växla ut till kosmiska dimensioner. Ända sedan 1989 års debut med samlingen *Zoom!* har hans poesi utmärkts av koncentration och rörelse.

Armitage återfinns idag på de stora scenerna, långt ifrån West Yorkshire där han föddes. Likväl har han alltid framstått som en outsider, en ”northener”, i relation till Storbritanniens litterära etablissemang. Som Professor of Poetry flyttar han på allvar in i finkulturens högborg.

Är Oxford redo för Simon Armitage, undrar jag på väg uppför marmortrapporna i en av universitetets mest monumentala byggnader, förvissad om att jag är ute i överdrivet god tid. Men redan 45 minuter i förväg börjar publiken strömma in. Snart väntar jag i föreläsningssalen tillsammans med säkert 500 personer – studenter, lärare, allmänt litteraturintresserade, till och med skådespelaren Ian McKellen. Slutligen träder Armitage upp i talarstolen, startar en Power Point-presentation med ett foto på Sara Danius och frågar med vilken rätt Svenska Akademien ansåg sig kunna ge nobelpriset i litteratur till en singer-songwriter.

Inför installationsföreläsningen 2015 hade Armitage förklarat att han skulle fokusera på poesins förhållande till världen utanför. Tack vare Svenska Akademiens beslut fann han ett föreläsningsämne förenligt med den ambitionen. Hänvisningar till populärmusik har spelat en viktig roll i hans författarskap, inte minst till Bob Dylans sånger. Armitage menar dock att Akademiens prismotivering – för att ha ”skapat nya poetiska uttryck inom den stora amerikanska sångtraditionen” – gav ett nervöst intryck. Om Dylans sångtexter görs till föremål för ”vanlig” litteraturkritik visar de sig snart alldagliga. Poesin och låtskrivandet må till stor del ha en gemensam historia men har med tiden utvecklats till separata genrer. Musiklyrik ska sjungas, inte läsas – och om detta tycks Armitage ha Dylan själv på sin sida, åtminstone av den senares kontroversiella Nobelföreläsning att döma. Genom en analys av ”The Lonesome Death of Hattie Carroll” uppmärksammar Armitage flera inslag som brister om Dylans sång läses som poesi. Om den däremot uppfattas som just en sångtext menar han att bristerna, exempelvis spontaniteten och de grammatiska krumbukterna, blir kvaliteter.

Oavsett om sångtexter hyllas, kritiseras eller kallas för poesi så kvarstår verkliga förtjänster för den här typen av utförliga reflektioner över gränserna mellan konstformerna och deras verkan i olika sammanhang. Kanske är det bara fåfängt att söka en definitiv definition av poesin? Kanske borde vi istället bejaka att genrekonventioner och gränser omförhandlas över tid. Oavsett om Svenska Akademiens val var modigt eller ej vittnar det om att tiderna förändras, att poesin förändras, att våra litterära bedömningskriterier förändras.

* * *

Oxford så, där ju tiden i det närmaste tycks stå still. Spirorna tronar över staden som de gjort i hundratals år. Privilegierade studenter och lärda ”dons” befolkar ännu stadens gator. Det går inte att blunda för dess konservativa rykte. Så hur ska vi idag förhålla oss till det litterära arvet och en intellektuell som Matthew Arnold? Har hans 1800-talspoesi någon relevans för oss?

Det är svårt att slå fast vad som är det bästa tänkta och sagda. Riktigt bra poesi blir ofta populär, men långt ifrån alltid. Som Geoffrey Hill underströk är det helt nödvändigt att poesin tillåts vara svår. Fast den måste också ha rätten att vara tillgänglig. I sin andra föreläsning våren 2017, med titeln ”95 Theses. On the Principles and Practice of Poetry” (anspelande på 500-årsminnet av reformationen och Martin Luthers teser),

spikade Simon Armitage fast tesen att poesi bör skrivas för att bli läst. Inget säger dock att den måste vara enkel för att uppnå det syftet.

Matthew Arnolds pastorala imitation i ”Thyrsis” kan idag tyckas svårtillgänglig och förlegad: en stum kvarleva från en förlorad värld. Men åtminstone en av raderna – ”And that sweet city with her dreaming spires” – har levt vidare. Jag är inte cynisk nog att tro att populariteten helt går att reducera till dess PR-potential. Med risk för att bli nostalgisk beslutar jag mig till sist för att pröva Arnolds betraktelse genom en utflykt till Boars Hill. Det kanske kan hjälpa mig att skingra tankarna efter vårens förluster. Därhemma har kampen mot döden till sist förlorats – cancer, cancer, cancer – och mina länkar till den generation som växte upp före kriget plötsligt brutits. Kanske är det i hopp om att döva känslan av historielöshet som jag beger mig till Arnolds berömda utsiktsplats i början av juni, en av de sista dagarna före återresan till Sverige.

Det är inte alldeles lätt. Bussen har dragits in till följd av bristen på resenärer. Jag hittar en annan som stannar till i en närliggande by. Och så var det ju det där med vädret. Det må vara klyschigt, men det finns en anledning till att det ständigt förs på tal i England då det ofta är besvärligt. Den här sommardagen är ovanligt kvalmig. Med huvudvärk och svetten rinnande, på väg upp för kullen, börjar jag snart förtvivla. Jag hittar ingen utsiktspunkt, irrar omkring på snåriga småvägar, omringad av arkitektritade lyxvillor. Plötsligt får jag oväntad hjälp. En informationsskylt berättar att ett stycke mark köptes loss genom den berömde arkeologen Sir Arthur Evans försorg år 1928 för

ÅTER TILL INNEHÅLL

att bevara Arnolds promenadstråk. Då byggdes också en skans för att förbättra utsiktsmöjligheterna. Jag skyndar upp för den i hopp om att äntligen få en glimt av den berömda utsikten. Jag håller andan, tar sista steget upp på toppen och ser … träd. Träd-kronor överallt, i alla riktningar.

Kulturlandskap förändras fort. Hur kunde jag vara så naiv att tro att det bara skulle vara att gå upp hit och uppleva samma sak som Matthew Arnold?

Precis när jag ska vända tillbaka möter jag en äldre man på hundpromenad. Han blir glad över att få berätta om bygden och visar mig hur jag ska gå. En stund senare kliver jag ut på ett öppet fält, befolkat av vita får. För en gångs skull är vädret på min sida. Solen bryter fram och speglar sig mot en berömd kalkstenssiluett.

Jag tänker att spirorna faktiskt betyder något. Inte på samma sätt som för Arnold, men även för mig, som snart ska lämna Oxford, och som förlorat flera närstående under vistelsen här, blir de en symbol för tidens flykt. Förgäves försöker jag föreviga intrycket med min slitna systemkamera. Jag zoomar in och ut i hopp om att fånga den flyende stunden. Oxfords spiror må symbolisera en exklusiv lärdomskultur, men i Arnolds tappning också – *Zoom!* – sorg, saknad och en allmänmänsklig känsla av vemod.

I slutändan håller jag med om att Oxford är en pastoral, existentiellt sett. Platsen är en tid, en kort stund i livet då drömmar tillåts spira. Men studenterna är tillräckligt gamla – och rimligen klipska nog – att inse bräckligheten: hur korta deras inhopp är på denna skenbart eviga scen. Precis som hos Arnold måste deras pastoraler gå hand i hand med elegin. Den ljusnande framtidens stund är skör; dess förlust sörjs redan då den genomlevs. *Et in Arcadia ego …*

När solen går i moln börjar jag frysa. Jag lämnar Boars Hill, och fumlar efter hörlurarna. Var det inte någon som sjöng om att tiderna förändras?

Det är nu i början av maj

MATTIAS JESCHKO-EDBERG

När jag läser allt detta så ser jag det tydligt, försvarsmekanismerna jag använder för att avskärma mig från en samtid som sakta nöter på min kropp. Hela denna essän är skadad av mitt liv.

Jag lever på många sätt inom en självpåtagen amerikansk kulturhegemoni. De böcker jag läser, de skivor jag lyssnar på, de filmer jag ser. Den första delen av *Southern Bastards*, *Kebabträume* är ett bra exempel på detta. Och det är ett medvetet val, inte bara ett liv som Heidegger kastat in i den amerikanska kulturindustrin som tog över efter att Europa låg i ruiner. Samtidigt är mitt intellektuella arbete fastnaglat i en europeisk tradition. Jag rör mig i Marx, Freuds och Arendts skuggor. Men jag vet ärligen inte hur stor roll det intellektuella arbetet

spelar. Ofta känns det som om allt det andra är det viktiga. Skräpkulturen. Det är alla de saker som utgör tyngdpunkten i mitt symboliska universum, det är den luft jag andas. Ytterst handlar det kanske om mitt förakt mot Europa och Sverige. Både historiskt och det samhälle vi utgör nu.

Det är svårt att förklara min såriga relation till den vardag jag lever mitt i. Jag kan bara ge enskilda exempel, som var för sig inte säger så mycket, men som sammantaget bildar en delvis förklaring. Vi kan se på det skikt av människor som utgör vår självbild. Den svenska medelklassen. Det finns något sorgligt över dem. De bär så ofta på en rädsla som till slut utgör stommen i deras liv. En osäkerhet som tar över dem. Jag kan se det i deras rädsla för mig som författare. När vi pratar med varandra så säger vi alla att vi högaktar litteraturen, författarna, det intellektuella arbetet som kräver tid och dedikation. Konst är något som vi allihopa delar. Det är vad vi måste säga för att upprätthålla bilden av vårt samhälle som något annat än bara baserat på makt. Men bortom allt detta, när lovsångerna har tystnat, så finns det bara en rädsla bland dem som har allt att förlora på att vi är ärliga.

Jag vet inte hur många gånger jag sett förvåningen när jag under en arbetsintervju berättar att jag är författare. Som statligt anställd måste du redovisa din sidoverksamhet. De få gångerna som det setts som något positivt är när den intervjuande chefen tittat på min akademiska bakgrund och inom sig positionerat mig som medelklass. Alla andra gånger, då de tittat på vad jag arbetat med, min plats inom klassamhället, så har det bara blivit tyst. Plötsligt finns inte vördnaden och nyfikenheten där längre. Någon från arbetarklassen som skriver böcker är något annat, något som inte bara kan accepteras på rak arm. Jag ser vad de tänker, rädslan bland mellanskiktets chefer att jag ska skriva ner vad som händer, att de faktiskt ska hållas ansvariga. På ett sätt förstår jag dem, för det är exakt vad jag gör. Jag vill söndra deras liv, det finns inget tvivel om det. Fast till skillnad från dem så förstår jag klassamhällets rigiditet och konstens impotens. Det kvittar vad jag skriver. Sanningen är att vi inte har någon offentlighet längre, medelklassen läser inte, det är ingen som bryr sig. De är säkra.

Min situation är att jag till stora delar varit bortvald från arbetsmarknaden. Jag har pendlat mellan olika tidsbegränsade anställningar, frilansande och arbetslöshet. Min första fasta anställning fick jag vid 39 års ålder. Den utbildning som för mina föräldrars generation var viktig för hur deras liv gestaltades, är nu på många sätt ointressant, ibland är den en belastning. För medelklassens jobb är klass viktigare än utbildning. Det är viktigare att ta in människor som är lojala än att ta in de som faktiskt är mest lämpade. För arbetarklassens jobb är utbildning ibland anledningen till varför chefen väljer någon annan som de ser som mindre hotande.

Tidvis har jag varit klämd mellan en destruktiv arbetsmiljö och en sjukförsäkring som enbart är intresserad av att folk ska börja jobba trots att det är sjuka. Det finns ingen förändring, bara makt, våld och utslitna kroppar. Makten centraliseras i vårt land men ansvaret skjuts bort till de som lider.

Även nu, nästan ett halvår efter att det hände, har jag svårt att släppa overklighetskänslan. Tänk dig att du sitter inne på en läkares kontor. Till slut har du fått acceptera inför dig själv att situationen är ohållbar, att det inte går längre. Du har öppnat upp dig själv, gjort dig sårbar, du har inte längre något val. Det

är så här det måste vara. Men när du berättar om ditt arbete, om stressen, om likgiltigheten, så inser du att det finns ett gap du inte kan överbrygga. Fysiskt sett sitter läkaren bara på andra sidan skrivbordet, men hon hade lika väl kunnat vara någon helt annanstans, det hade inte spelat någon roll. Instinktivt blir du arg, med rätta, men snabbt inser du att du inte kan göra nåt åt att läkaren bara pliktskyldigt lyssnar på dig. Ni två som sitter i det lilla rummet är inte bara läkare och patient. Hon är kvinna och akademiker, du är manlig arbetarklass. Det är de rollerna som ni tilldelats. Om du höjer rösten, om du protesterar; kräver att få det bemötande som alla sägs ha rätt till, så går du över gränsen. Du är dömd på förhand. Du spelar inte någon roll.

Genom att ta ut semester så lyckas du förlänga sjukskrivningen till sammanlagt fem veckor. Men sedan måste du tillbaka på deltid. Som läkaren sa till dig efter att du berättat att du inte var återställd, att du var tillbaka på ruta ett sedan hon två veckor tidigare berättat att hon inte skulle bevilja fortsatt heltidssjukskrivning: "Man kan inte sjukskriva sig från sitt jobb bara. Det är viktigt att man inte tappar kontakten med arbetslivet." Med det så påminns du om varför du för länge sedan slutat be folk om hjälp. Vi gör bara så som vi lärt oss. Om vi tillräckligt många gånger inte fått hjälp så kommer vi sluta att be om den.

Allt detta slutar i att du säger upp dig. Det finns inget annat reellt val. När du kommer tillbaka så är arbetssituationen ännu värre. Du ser hur de nyanställda har knäckts på två månader, de har redan den där tröttheten och uppgivenheten i blicken. En har hunnit säga upp sig. Din chef är fullständigt likgiltig inför att du blev sjukskriven. Under veckorna du var borta så ringde hon aldrig upp för att stämma av trots att det ingick i hennes roll. Nu efteråt så finns det ingen diskussion om ansvar eller reell

rehabilitering. Du anvisas bara ett produktionsmål som är ännu högre än tidigare. Med det så tar du valet att säga upp dig. Vad annat kan du göra? Om du stannar kvar så är det bara en tidsfråga innan du knäcks igen. Denna gången hårdare. Att prata med facket är helt meningslöst, de vet allt. Men de har klättrat, även de är intresserade av att behålla den maktbalans som förtär dig. Så allt fortsätter, men du måste bryta dig loss.

Men att bryta sig loss innebär även att man fastnar på nytt. Nu när jag är arbetslös så kan jag inte skriva. Att jag tillsammans med andra driver ett förlag, i formen av en ekonomisk förening, där jag arbetar två timmar i veckan ideellt, gör att arbetslöshetskassan ser mig som näringsidkare. Därmed får jag ingen arbetslöshetsersättning alls. Den gamla borgerliga arbetslinjen ligger kvar. Du får inte lov att ägna dig åt offentligt konstnärligt arbete, inte för att du då får inkomst när du har a-kassa, för det får du inte av konstnärligt skrivande längre, utan för att du då inte anses stå till arbetsmarknadens förfogande, oavsett om du kan bevisa att du är aktivt jobbsökande eller ej. Som arbetslös är ditt liv satt på undantag. Du existerar bara som en arbetsmarknadsreserv. Som en buffert för att hålla lönerna nere, som ett avskräckande exempel, både för de som mals sönder och de som administrerar klassamhället.

Även om jag mot all förmodan får rätt genom överklagan till Förvaltningsrätten så kommer jag istället mötas av 45 dagars karens eftersom jag sade upp mig själv. Hade jag kunnat visa på att jag blev diskriminerad i lagens mening så hade jag ansetts ha giltiga skäl och därmed sluppit den extra karensen. Men nu hade jag ett arbetarklassjobb, att det sedan innebar omständigheter som ingen av de bedömande själva klarat av är irrelevant.

Samtidigt är jag tacksam. Jag är fortfarande i en situation där jag har en grundläggande autonomi kvar. Jag har tack och lov pengar sparade och är inte helt fastlåst. Jag överlever. Och min situation var och är inte unik, många har det mycket värre. Sydsvenska Dagbladets artikel om rumänska arbetare i Skåne, fick mycket uppmärksamhet, men jag var inte förvånad. Jag har sett liknande själv, det är så här det ser ut. En mosaik av sönderslagna fragment. Arbetarklassmänniskor med söndertrasade kroppar. Underordning. Människor som bor i tält på en åker. Lägenheter med eftersatt underhåll. Privata hyresvärdar som profiterar på bostadsbristen. Arbetsgivare som är allt mer hänsynslösa. Kvinnor som hänvisas till underbetalda jobb. Invandrare som skuffas undan. Vi ser ett helt spektrum, från de av oss som lever välordnade liv, med en familj vi älskar och barn som vi önskar något bättre för, till de som lever helt bortglömda i förfallna hus på landsbygden, omgivna av rostande bilvrak. Det som är viktigt att komma ihåg är att det inte finns något lyckligt slut. De flesta av oss stannar bara kvar. Våra liv är fastlåsta. En av de sällsynta klassresorna är ett misslyckande, för klassamhället fortsätter att mala sönder, skiktningen lämnas intakt.

Det jag kan göra är att hålla fast vid skrivandet. Trots allt. Även om jag vet att det inte kommer spela någon roll. Detta är ingen vittneslitteratur, det är något annat. Vittneslitteratur kräver något som jag inte har inom mig. För att citera Samtida bekännelser av en europeisk intellektuell: "Jag vill också än en gång påpeka att jag inte är uppriktig. Jag censurerar. Utelämnar. Förskjuter, förkortar, förtätar. Jag gör detta i uppriktighetens namn." De senaste åren har mitt skrivande främst varit konstnärligt. Och det fortsätter att vara det. Jag förskjuter perspektiv hela tiden, försöker att bygga upp nya bilder. Lucien Freuds självporträtt lever inom mig. Mitt liv är sammansatt av andras bilder. Det finns ingen tvekan om det. Samtidigt är det vårt samhälle jag skriver om. Våra liv, om hur de är och hur de skulle kunna vara. Allt annat hade varit slöseri med tid.

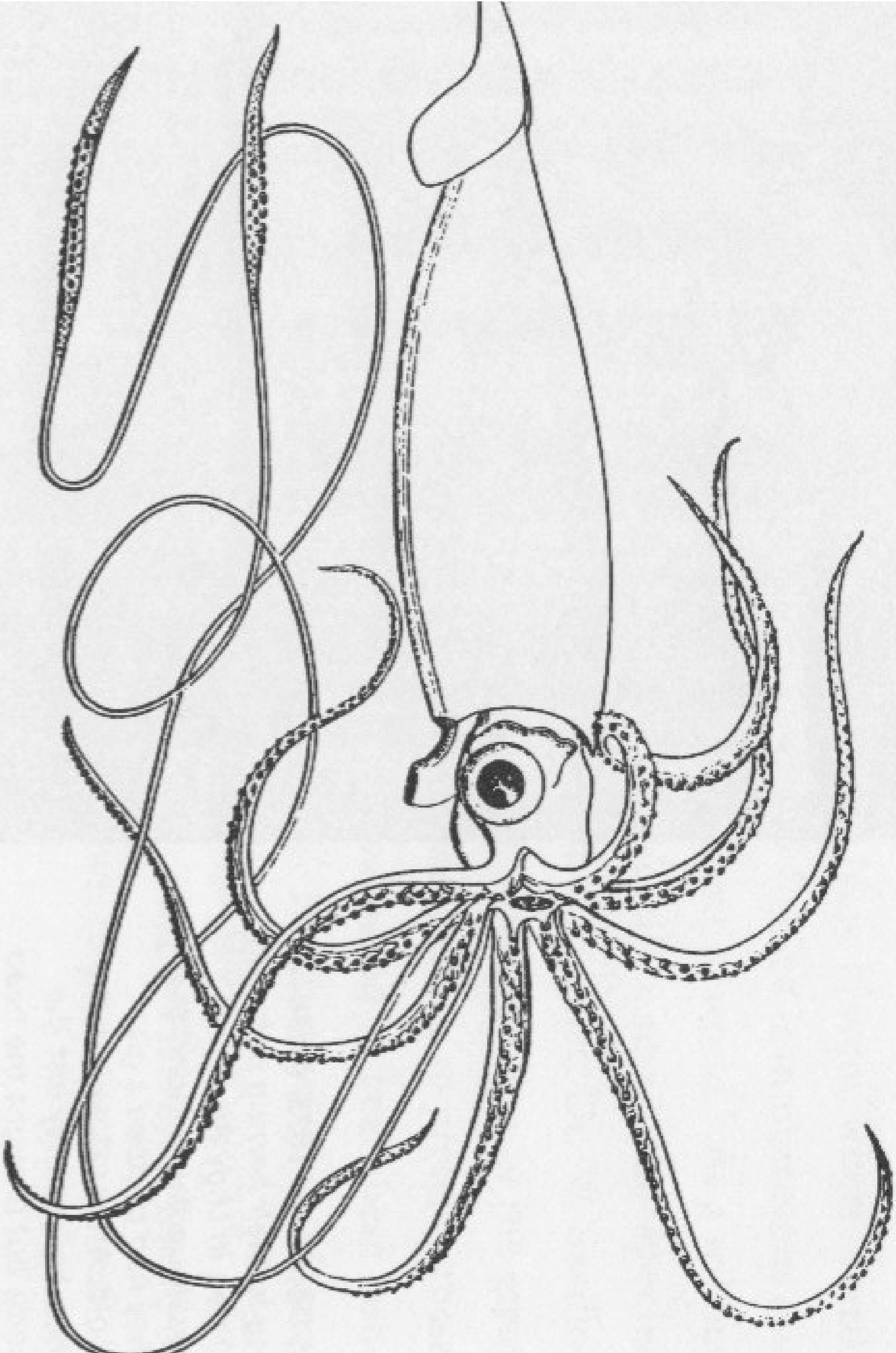
För mig som har skrivit denna text är det uppenbart till vilken grad jag har använt mig av litterära grepp. På ett sätt är det vad vi författare gör. Att ägna sig åt skrivande är att vara parasitär. Vi skriver in oss själva i världen genom att använda oss av andra. När jag skriver om saker jag sett så är det kollage som jag skapat. Inte så mycket för att skydda de som var där, utan för att jag försöker skapa en ny värld. Att jag säger detta handlar inte om feghet. Det handlar om att ta ansvar. Inte ens den dokumentära fotografin är rent avbildande. Även den skapar. Vi alla ljuger. Samtidigt är det så att allt jag någonsin har skrivit är tillbakahållet. Det är en brist hos mig som jag har svårt att förlika mig med. Jag går aldrig rakt på, istället rör jag mig runt omkring, försiktigt, som om det vore någonting jag är rädd för. Jag skulle vilja säga att det handlar om omsorg, att man måste vara prövande, att tvivel är viktigt. Men jag ser även de raka linjerna mellan detta och hur jag på samma sätt hållit tillbaka en vrede i hela mitt liv. Under allt för många år, de gånger då jag kunde vara fri, avslappnad, var när jag drack mig medvetslös. Jag är min mors son, på samma sätt som hon var sin mors dotter.

Det är nu i början av maj. I morse svarade jag på en förfrågan om jag fortfarande var intresserad av ett vikariat jag sökt. Ännu ett arbetarklassjobb inom den statliga förvaltningen. En del av mig vill inte, det är ännu ett slitigt jobb med risk för våld. Detta är vad vi har arbetarklassen till. Samtidigt rör jag mig alltid tillbaka mot såren. Att leva med våld och sorg är det jag kan. Det är där jag känner mig trygg.

Om ett halvår kommer vikariatet gå över till en timanställning. 43 år gammal är jag då daglönare som kan ringas in när som helst på dygnet oavsett veckodag. De senaste 20 åren har varit slitiga. Om 22 år kommer jag vara fattigpensionär med knappt hälften av min låga lön i pension. Inom några månader kommer de att höja pensionsåldern, när vi redan tvingas jobba bortom det våra kroppar orkar. Det finns inget jag kan göra. Frågan som intresserar mig är inte storskaliga förändringar utan hur vi ska leva våra liv nu.

För att ta en paus från allt har jag kört ut på landsbygden. Det är som att träda in i arbetsdagarna igen. Det är kallt och blåsigt, det kommer regna idag. Jag sitter vid de gamla gravhögarna öster om Landskrona. Detta är ett magiskt landskap. Bakom mig står bilen parkerad så att jag lätt kan köra iväg. Bildörren står också öppen. Det var så jag brukade göra om det inte fanns några människor i närheten och jag bara skulle röra mig några meter. Allt för att förbereda sig, för att ha en väg bort. Det är svårt att ändra sina beteendemönster. De sitter i ryggmärgen. Jag brukar le när jag läser tidningsartiklar om hur man lätt ändrar sina vanor. Det är en sak att ändra vanor som egentligen inte spelar någon roll, det är en annan sak att förändra vanor som hjälpt en att överleva.

Jag plockar upp en dansk rågmacka och börjar äta. En av de vanor jag faktiskt lyckats ändra på är att skjuta på min frukost. Finns ingen poäng i att äta för mycket. Så länge jag har kaffe och snus så överlever jag. Det är så här det är. Jag måste konfrontera världen igen.

Om blæksprutter og dansekunst

MAIA MEANS

Blæksprutter er et bløddyr og et blæk-sprøjtende rovdyr, der har eksisteret i over 500 millioner år. Dens krop er foranderlig, dens hud kan se, og den har en sans for humor. Blæksprutten fremkommer som intelligent, men på et helt andet grundlag end mennesket. Dens arme fungerer lidt ligesom min tunge, altså skeletløse muskler uden led-styrede retninger og begrænsninger, og med dem føler den sig frem langs havbunden med bevægelser, der hverken er centralstyrede eller rettede efter et skelet. Den kan ændre form, farve og tekstur efter sine omgivelser og dens intelligens udtrykkes i dens hukommelse, genkendelse, fysiske opfindsomhed og list der grænser til kreativitet.

At trække en parallel mellem blækspruttens krop og danserens krop er nemt. De krav, der bliver stillet til mig som samtidsdanser, er ofte at være kropsligt intelligent, grænseløs, kreativ, fascinerende/interessant at kigge på og måske først og fremmest

at kunne ændre mig radikalt og kontinuerligt. Men forholdet mellem de to kroppe stopper ikke nødvendigvis der. Jeg er interesseret i, hvordan blæksprutten kan informere min dansepraksis - ikke kun i funktion af en sammenligning eller en metafor, men som en struktur jeg kan træde ind i, bevæge mig igennem, og blive bevæget af. Og jeg er interesseret i de spørgsmål, den praksis stiller: Hvad vil det sige at være i et opdigtet slægtskab, hvad vil det sige at tage rollen som en anden, at lade noget andet tage over, og hvordan er det her vigtigt for udøvelsen af kunst?

Når jeg bevæger mig i et studie, stopper jeg efterhånden med at være et menneske, og bliver til noget andet. Det er ikke altid, det sker, eller at det sker lige med det samme. Men nogle gange gør det, og så sker der sådan her: først er mit ønske og mit mål at være fuldstændig tilgængelig i alle mine funktioner. Jeg vil agere og respondere med alle lag af min krop og bevidsthed, glemme skellet jeg bevidst og ubevidst har kultiveret hele mit liv mellem hjerne og krop; lade mine fingre lytte, mit fordøjelsessystem tænke, mit 'mig' hvile og på den måde både blive en indskrænkning og en multiplicering af muligheder for, hvordan verden kan opleves, og hvordan livet kan leves. Og når jeg så tænker, danser, skriver og går, så gør jeg det som noget andet, end hvad jeg ville definere som 'mig selv'.

Det var for snart et år siden, at jeg først læste en artikel om blæksprutter (Amia Srinivasans 'The sucker, the sucker!'), og siden det er blæksprutten som form, dyr og fænomen blevet hos mig. Når jeg ikke er i studiet - som nu, hvor jeg sidder ved et køkkenbord foran min computer - er blæksprutten en form, der hjælper mig til at tænke på mit arbejde, og et fænomen som jeg kan tænke igennem. Der er noget i dyrets funktion, der møder og komplementerer og tænker med det funktionelle, spekulative og eksperimentelle arbejde, jeg udfører, når jeg danser.

De sidste par år har jeg igennem arbejdet med forskellige dansestykker og teknikker mødt og forelsket mig i mange versioner af den decentraliserede krop. Denne krop har ikke en klar midte, der er i kontrol over en periferi, og er altså ikke et singulært subjekt, styret af sindet og med kroppen som forlængelse. En decentraliseret krop er en krop, hvor 'jeg'et' ikke er i kontrol, hvor én omformes til flere, og hvor hjernens hovedsagelige funktion ikke er at kontrollere bevægelser men snarere at uddelegere agens til forskellige og skiftende dele og funktioner i kroppen. At bevæge mig i en decentraliseret krop er en praktik, der skaber overraskelser, muligheder og umuligheder.

Da jeg begyndte at læse om blæksprutter, læste jeg først med en følelse af genkendelse. Når jeg arbejdede kropsligt, fik jeg en følelse af at idéen, jeg havde skabt om blæksprutten, min fantasi om den som noget der eksisterede som en kropslig mulighed for mig, gav mig lov til at træde ind i den, at være den.

Når jeg skriver om at være en blæksprutte, kunne jeg måske også sige, at jeg 'besøger' den. Meget mindre problematisk og mere tydeligt end det at være måske, men endnu mere en fiktion for mig i øjeblikket af praksis. Men grundlaget af at være og besøge, som jeg bruger de to ord her, er den samme: jeg observerer eller imiterer ikke blæksprutten, men lader min kropslige intelligens handle ud fra en empatisk forståelse for blæksprutter, som den jeg har lært både i myter og i videnskab. Jeg besøger den ikke ved at dykke ned til den, jeg skaber ikke intimitet ved at se den i øjnene. Jeg læser om den og prøver at svare på den lærdom og de indtryk jeg får ved at genkende tendenser og muligheder og forme i min egen kropslige virkelighed. Jeg bliver måske ikke til en blæksprutte, og jeg bliver i hvert fald ikke en repræsentation af en blæksprutte, men jeg får en følelse af at være på vej et sted hen, måske i et slags fjernt slægtskab.

Ved at besøge noget igennem en dansepraksis lærer jeg noget, som jeg ikke kan lære ved at se dokumentarer og læse artikler. En form for fysisk empati eller genkendelse bliver sat i gang, og jeg får en forståelse for noget, der er udenfor mig selv. Ikke ved at jeg er sikker på, hvad den gør og kan gøre og har gjort, men ved at min struktur agerer ud fra dens struktur, kropsliggør jeg en form for svar på den information, jeg har fået.

Når jeg praktiserer dans, nedbrydes de mønstre, jeg normalt retter mig efter. Min krop åbner sig op for andre logikker og hierarkier af bevægelse – det vil sige, min anatomiske strukturs rejse gennem rummet samt min opmærksomhed og sansers fluktuation opererer efter andre normer end dem, min krop er blevet oplært i (en logik jeg ville beskrive som blandt andet vertikalt og menneskelig; selv-observerende og kvindelig; funktionel og logisk).

Som freelance-danser er jeg ofte involveret i flere stykker, der skabes parallelt over længere tid. Det gør, at der er flere af disse kroppe, som min studiepraksis/blækspruttebaserede krop går ind og ud af, alt efter hvilket stykke jeg arbejder med. Når der kommer længere pauser mellem arbejdet med et bestemt stykke, bliver jeg nødt til at 'holde kontakt' med lige det stykkes krop. Så går jeg ind i et tomt studie eller mit køkken; jeg er stille, ser kroppen for mig, og lader dens logik sive ind. Jeg lader mindet om at praktisere præcis den krop tage plads i mig. Den informerer om hastigheden af kognition og bevægelse, om følsomheden i forskellige dele af og funktioner i kroppen, og om forholdet til rummet og objekterne i det. Det er en oplevelse af at tid, hukommelse og identitet, alle bøjer sig ind til specificiteten af et arbejde. Når jeg har bevæget mig med denne krop i et stykke tid, og derefter går ud af den igen, er det ikke altid, at den slipper grebet så let. Den har det med at holde fast, trænge sig på når jeg træner, sover, eller når jeg lytter til nogen, der taler.

Denne proces er noget af det, jeg nævnte tidligere, der viser sammenhængen mellem blæksprutter og dansere. Muligheden for at ændre sig, skifte krop, tilpasse sig forskellige logikker og derfor både overleve og imødekomme sine omgivelser. Blæksprutten er kendt for sin færdighed til at kamuflere sig og ret præcist tage form efter sine, nogle gange tilfældige og nogle gange selvskabte, omgivelser. Den færdighed er, hvad jeg først og fremmest træner, når jeg træner danseteknik, men den er mere end en dygtighed, mere end noget at opnå og indtjene på. Allerede inden jeg lærte blæksprutten at kende, gik det mere og mere op for mig, at det at hurtigt integrere en helt ny måde at være i verden på, og så gøre det om igen, er en kæmpe del af, hvad arbejdet med dansekunsten er, og hvad der gør den så vigtig i sit potentiale.

Men det, som blæksprutten satte fokus på for mig, var, at denne mulighed for at ændre mig også skabte en risiko, fordi kroppene, jeg gik ind i, kunne være så utroligt stærke at de kunne overvælde mig og tage kontrollen fra mig. Mit arbejde med dans eksisterer i et grænseland mellem kunst og aktivisme, mig selv og andre, fantasi og virkelighed – og de forskellige retninger, som potentialet kan gå og ikke gå, er mange. Forskellige kroppe tænker, relaterer og handler forskelligt, og at gennemgå den slags grundlæggende ændringer i min krop og identitet skaber konsekvenser for mig selv og andre.

Grunden til at det vejer tungt for mig her, er, at det virker som, at jeg, igennem arbejdet med dansen, kan ændre på, hvordan jeg bevæger mig – på en så dybdegående måde, at arbejdet sker på et anatomisk niveau af cellers funktioner og samarbejde. Når jeg praktiserer dans alene, med andre udøvere, og på scenen, møder jeg ofte en underliggende logik, der lyder nogenlunde sådan her: Jeg ændres, min måde at se verdenen på ændres, og verdenen

ændres efter, hvordan den ses - og dansen/blæksprutten spørger derfor, subtilt men insisterende, hvad burde vi sammen ændres til?

Når min blæksprutte-krop praktiserer dans, handler den efter en intelligens, jeg ikke rigtigt kender. Specielt når jeg er i den første del af min studietid. Min to-arme, to-ben, og en-lang-solid-rygrad-krop, mit normale jeg, er ved at forlade mig. Jeg bevæger mig meget langsomt, og min verbale logik tror, at den ved, hvordan jeg skal bevæge mig fra en liggende til en siddende stilling. Men halvvejs begynder armmuskler at ryste, og et ribben presser forkert, og åndedrættet bliver hurtigt og irriteret i, hvad der grundlæggende er en dårlig løsning, hvis bevægelsen stadig skal være langsom. Og i det øjeblik kan jeg vælge at give op. At lade planen om den logiske vej fra A til B blive erstattet af blækspruttens kropslige arrangering af små skiftende bevægelser. For at give den anden krop plads, bliver jeg bliver nødt til kontinuerligt at give slip på mit logiske behov for kontrol, for eksempel når vægten af mit hoved bringer mig ned mod gulvet igen – forkert vej – hvorefter jeg indser, at hovedets bevægelse giver en aflastning af vægt på højre hofte, der nu kan flytte sig et par centimeter bagud, og derfor lade overkroppens løft op til en siddende stilling bæres, solidt og blødt, op i en ottearmet position, der ikke kun føler rummet, men er en del af det.

Det er en fin lille følsom sag for det meste, og det er en samtale mellem konkret verbal logik og diffus kropslig logik. Men når tempoet går op, når jeg ikke er alene, og når jeg lader den diffuse og ikke den konkrete logik tage overhånden, så er det ikke nødvendigvis hverken fint, småt eller følsomt. Og det bliver tydeligt, at det ukendte kan være mange ting, og, igennem kropslig praksis, kan have mange konsekvenser.

Blæksprutten er nemlig karakteriseret ved, at den kan være mange ting. Den kan være en hyperfleksibel, stærk, intelligent, tilpasningsdygtig, kreativ enhed – disse fysiske træk jeg ofte har mødt som idealer for den kvindelige danser, og også personlighedsmæssige træk, der passer godt overens med ideer om den perfekte prekære arbejder. Men blæksprutten kan også være en grotesk, mærkelig 'anden', en uforståelig skabning der skaber frygt, fordi den ikke kan holdes fast. I litteratur, kunst og myter kan man finde endeløst mange variationer af blæksprutte-lignende havmonstre. Kraken, Leviathan, Cthulhu, og tilmed Sovietunionen på et amerikansk malet verdenskort, er alle eksempler på, hvordan blækspruttens fremmedhed kan bruges som form for frygt og magt.

I mit arbejde med forskellige kroppe har jeg blandt andet været i en gruppe, hvor vi arbejdede i mørke, styret af vores taktile og sensuelle drift, en proces der endte med at flere oplevede fysiske og psykiske overgreb. Jeg har indgået processer, hvor vi rystede i flere timer og åbnede vores kroppe op til alle rummets energier og strukturer, hvori jeg flere gange brød sammen og ikke kunne bevæge mig i længere tid efter. Og jeg var med til at skabe et stykke, hvor vi kropsliggjorde hekse og fra de kroppe udførte magi og ritualer. Og når vi udførte et ritual for at dræbe den disciplinerede krop, faldt en af os om med et hjerteanfald. Det er altså klart for mig, at hvad jeg praktiserer og hvordan kan have store konsekvenser.

Den tredje form som blæksprutten tager, er den af en ødelagt, opgivet krop. For et andet narrativ om blæksprutter er, at de lever sine korte liv alene, indtil de parrer sig, ofte efterfulgt af at hunnen dræber hannen. Når hun har forsikret sig om, at hendes æg er klækket, og at afkommet klarer sig, lader hun sine celler

selvødelægges, og hun bliver så svag, at hun dør, ofte spist som et enkelt bytte. Det er en livscyklus, der er svær for mig at forholde mig til – men det, der virker som en romantisk selvopofrelse eller en meningsløs opgivelse, er også noget der resonerer stærkt med tendenser i aktivisme og kunst; både udbrændtheden og umuligheden eller nægtelsen af fortsættelse.

De tre blæksprutter; den nyliberale helt, det ukontrollerede monster, og den selvødelæggende blæksprutte, er alle relaterbare, men nogle gange er ingen af dem en mulighed, og jeg vil ikke tegne dem op som en form for ideal, selvom de nogle gange tager den rolle hos mig.

For der er situationer, hvor det er umådelig vigtigt for mig at være én og at være noget konkret, noget håndgribeligt og normativt. Når jeg, som de fleste andre i min generation, oplever angst, er det nemlig meget fint at bare være et menneske. Jeg oplever tit angsten, som om at jeg er ved at falde fra hinanden, fra mig selv, ud i noget andet. Det er en oplevelse, der ligner det, jeg med interesse forsøger at tilnærme mig i studiet – men som jeg flygter fra, når det kommer af sig selv, og kommer overvældende. Når det ikke er mig, der lader det tage plads, men det der tager sin plads. Så kommer frygten for det andet, måske lidt ligesom myten om blækspruttemonsteret, det der sluger mennesker og trækker skibe ned under havet og voldtager kvinder, det farlige og det ukendte. Jeg føler muligheden for at give efter til noget andet end det menneskelige, kendte subjekt og gør mit allerbedste for at presse muligheden væk. Og så er det nødvendigt for mig stadig at tro lidt på ideen om, at jeg først og fremmest er en stabil entitet, som er i kontrol.

Det har ellers været lidt for nemt for mig at dømme det som 'dårligt' når jeg forenkler og forstår verden i polariteter. Et klart skel mellem hende og ham, sort og hvidt, os og dem. Med dansekunsten har jeg villet åbne op for min egen forståelse af ting som komplekse og ikke binære. Jeg har villet ændre virkeligheden ved at ændre min måde at forstå den på og derfor at handle på. Og indtil nu har jeg handlet på det ved at gå ind i et studie og forsøge at tænke med mine fingre, se med min hud, udtrykke med mine ben, være både mand og kvinde, og falde til ro med det ubegribelige. Og trods alle de modsætninger som det indeholder, føles det meningsfuldt, at, fra den mere eller mindre holdbare position af at være én, sørge for at besøge det at være noget andet, det at være flere, og lade det informere mig.

At fysisk besøge blæksprutten, som en fremmed, ikke-forståelig og ikke-singulær krop, kan for mig være en form af handling, ansvar, modstand og samtale. For når blæksprutten både aktiverer mig som en tilpasningsdygtig danser og som en frygtindgydende farlig anden og som en udmattet ødelagt krop, der vælger overlevelse, fremgang og sig selv fra, så peger det mod et potentiale af forskellighed. Det at være mange og at blive gjort til mange i mødet med sin omverden, er noget, der gør modstand og aktivisme muligt, og nærværende. Og jeg håber, at jeg aktivt kan lade være med at lægge stabile og bestemte løsninger ud på forhånd, men i stedet praktisere tillid og være med til at skabe rum hvor beslutninger bliver taget, og handlinger bliver skabt – fra skiftende kroppe i mødet med skiftende omstændigheder.

Medverkande

MATHIAS ALEXANDERSSON (F. 1985)
Bor i Malmö. Har en masterexamen i sociologi. Redaktör för Poros. Frilansare. www.mathiasalexandersson.com

SIMON BERGIL WESTERBERG (F. 1985)
Bor i Lund. Studerar idéhistoria, jobbar som tidningsbud och är emellanåt verksam som skrivpedagog. Redaktör för Poros.

JOHAN BOBERG (F. 1984)
Doktorand i teoretisk filosofi vid Uppsala universitet. Bor i Uppsala. Gästredaktör för Poros.

KATARINA EMGÅRD (F. 1983)
Fantastikförfattare och frilansande kulturskribent för bl.a. Moviezine och Helsingborgs dagblad. Har studerat påbyggnadsåret vid Skurups skrivarlinje och tilldelats Journalistförbundets kreativitetsstipendium.

ERIK JANSSON BOSTRÖM (F. 1985)
Doktorand i teoretisk filosofi vid Uppsala universitet med inriktning mot samhällsvetenskapernas vetenskapsfilosofi. Brinner för att förstå sin samtid. Redaktör för Poros.

MATTIAS JESCHKO-EDBERG (F. 1973)
Född i Lund. Har publicerat fem böcker samt är förläggare på Sapeur förlag.

CARL MAGNUS JULIUSSON (F. 1990)
Litteraturvetare och kulturskribent, bosatt i Göteborg.

JOSEFIN GLADH (F. 1988)
Är uppväxt i Stockholm och utbildad modern dansare på The Danish School of Performing Arts i Köpenhamn. Studerar estetik och filosofi på Södertörns högskola samt driver YogaTessinparken, en yogastudio i Stockholm. Gästredaktör för Poros.

MAIA MEANS (F. 1994)
Är en utövande och skapande dansare som har en kandidatexamen i samtidsdans från DOCH, Stockholms Konstnärliga Högskola. Hennes intressen rör sig inom performancets potential som den ständiga frågan om hur dansen kan ge, ta och skapa mening. I hennes arbete är dansen en plattform för att bygga upp, kartlägga och röra verkligheter inom olika kontexter och relationer.

JONATAN OLOFSGÅRD (F. 1983)
Bor i Skurup utanför Malmö. Hans skrivande är ett utforskande av kopplingarna mellan kultur, natur och teknik.

JONATHAN SVANTESSON (F. 1990)
Magister i litterär gestaltning efter studier vid Författarskolan, Lunds universitet. Tidigare har Jonathan även studerat vid Skrivarlinjen, Skurups folkhögskola. September 2018 debuterar Jonathan på Vertigo förlag med *Alkestis uppenbarelser*.

HAMPUS ÖSTH GUSTAFSSON (F. 1989)
Doktorand i idé- och lärdomshistoria vid Uppsala universitet som i sitt pågående avhandlingsprojekt undersöker humanioras legitimitet i 1900-talets svenska samhälle utifrån kunskapspolitiska debatter. Var under våren 2017 gästdoktorand vid University of Oxford.

Källhänvisningar

s. 1 *Death and Life.* Gustav Klimt. 1905/1910. Hämtad 180917 från commons.wikimedia.org/wiki/File:Gustav_Klimt_-_Death_and_Life_-_Google_Art_Project.jpg

s. 2 Vektorgrafik från designfreebies.org

s. 10 *Antique*. Marble Company Catalog. 1889.Hämtad 180917 från pinterest.se/pin/397020523373853123

s. 20 *Utriusque Cosmi maioris salicet et minoris metaphysica.* Robert Fludd Oppenheim. 1617. Hämtad 180917 från archive.org/details/utriusquecosmima02flud

s. 32 *And the Dead Robed in Red.* Harry Clarke. 1920. Hämtad 180917 från artofnarrative.blogspot.com/2011/11/harry-clarke-years-at-spring.html

s. 44 *The Garden of Death.* Hugo Simberg. 1896. Hämtad 180917 från en.wikipedia.org/wiki/The_Garden_of_Death#/media/File:Hugo_Simberg_Garden_of_Death.jpg

s. 44 *Five men standing inside the ruins of a Gothic church, at night.* Okänd. Cirka 1800. Hämtad 180917 från wellcomecollection.org/works/rgrmm5ss

s. 44 *Virus Clip art - Evil.* Anonym. Okänt. Hämtad 180917 från kisspng.com/png-virus-clip-art-evil-1072404/

s. 44 Robocop. MGM. 1986. Hämtad 180917 från emptylighthouse-production.s3-us-west-2.amazonaws.com/s3fs-public/styles/728x_hero/public/field/image/robocop-1987.jpg

s. 44 Privata bilder. Mathias Alexandersson. 2018.

s. 44 *The Dance of Death.* Anonym. 1500. Hämtad 180917 från metmuseum.org/art/collection/search/334871

s. 53 *Gotahälsan.* Okänd. Hämtad 180917 från gotahalsan.se

s. 57 Blod från 7 kroniskt sjuka undersöktes med mikroskop. Mats Lindström. 2015. Hämtad 180917 från newsaboutdisease.com/2015/12/19/blod-fran-7-kroniskt-sjuka-undersoktes-med-mikroskop-spiroketer-antraffades-hos-samtliga

s. 60 *La Mort d'Arlequin.* Pablo Picasso. 1906. Hämtad 180917 från en.wikipedia.org/wiki/File:Pablo_Picasso,_1906,_La_Mort_d%27Arlequin_(Death_of_Harlequin),_gouache_and_pencil_on_board,_68.5_x_96_cm,_private_collection.jpg

s. 74 *A View of Oxford.* William Turner. 1839. Hämtad 180917 från commons.wikimedia.org/wiki/File:William_Turner_of_Oxford_-_A_View_of_Oxford_-_Google_Art_Project.jpg

s. 88 Fotografi. Troligtvis taget av Mattias Jeschko-Edberg i Köpenhamn eller Lund, återfinns i boken *Southern Bastards, Kebabträume*.

s. 98 *Giant squid logy bay.* A. E. Verrill. 2006. Hämtad 180901 från en.wikipedia.org/wiki/File:Giant_squid_logy_bay.png

s. 116 *Secret of Long Life.* John Blake. 1826. Hämtad 180917 från neurodope.com/secret-long-life-stay-putrid-isolated/

